

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ПОЛТАВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА
ІМЕНІ ЮРІЯ КОНДРАТЮКА»
Навчально-науковий інститут фінансів, економіки та менеджменту
Кафедра міжнародних економічних відносин та туризму
Спеціальність 292 – «Міжнародні економічні відносини»
Очна форма навчання, 4 курс

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА БАКАЛАВРА

«Трансформація світових інвестиційних потоків
у період пандемії COVID-19»

401-ФМ 17181 КРБ

Розробила студентка гр. 401-ФМ
16.06.2021 р. Овчаренко Д.О. Овчаренко
Керівник кваліфікаційної роботи
15.06.2021 р. Чичкало-Кондрацька І.Б. Чичкало-Кондрацька
Консультанти:
із міжнародних економічних відносин
16.06.2021 р. Чичкало-Кондрацька І.Б. Чичкало-Кондрацька
із міжнародної торгівлі
16.06.2021 р. Безрукова Н.В. Безрукова
із міжнародної інвестиційної діяльності
16.06.2021 р. Буряк А.А. Буряк

Робота допущена до захисту:
Завідувач кафедри міжнародних економічних відносин та туризму
І.Б. Чичкало-Кондрацька (П.І.Б.)
17.06.2021 р. Чичкало-Кондрацька (підпис)

Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»
(повне найменування вищого навчального закладу)

Навчально-науковий інститут фінансів, економіки та менеджменту

Освітній рівень бакалавр

Спеціальність 292 «Міжнародні економічні відносини»
(шифр і назва)

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри
І.Б. Чичкало-Кондрацька

И.Б. Чичкало-Кондрацька
"26" _____ 2021 року

**ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ БАКАЛАВРА**

Обгаренко Дарії Олександрівни

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи Трансформація світових інвестиційних потоків у період пандемії COVID-19

керівник роботи Чичкало-Кондрацька І.Б., д.е.н. Професор

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затвержені наказом вищого навчального закладу від "03" березня 2021 року № 158 ф.а

2. Строк подання студентом роботи 14.06.2021 р.

3. Вихідні дані до роботи набірники та наукова література з теми фінансування, періодичні видання з міжнародних економічних відносин, статистичні дані міжнародних організацій, Інтернет-джерела

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити)

1. Теоретичні основи фінансування трансформісїтних процесів у інвестиційній діяльності

2. Аналіз світових потоків іноземних інвестицій у період пандемії

3. Напрямок мінімізації негативного впливу карантинних обмежень на розвиток міжнародної інвестиційної діяльності

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень)

Зміст роботи представити на 20-25 слайдах

6. Консультанти розділів роботи		Підпис, дата	
Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	завдання видав	завдання прийняв
1	Чижало-Кондратюк Г.Б., д.е.н.	29.04 114Kozak	09.05 114Kozak
2	Безруківа Н.В., к.е.н.	10.05	23.05
3	Буряк А.А., к.е.н.	24.05	06.06

7. Дата видачі 26 квітня 2021

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

N з/п	Назва етапів дипломного проекту (роботи)	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Вивчення нормативних та інструктивних матеріалів, спеціальної літератури, періодичних видань.	упродовж терміну виконання кваліфікаційної роботи	виконано
2	РОЗДІЛ 1. Збір матеріалів, аналітична обробка вихідних даних, написання розділу, оформлення графічної частини	29.04-09.05	виконано
3	РОЗДІЛ 2. Збір матеріалів, аналітична обробка вихідних даних, написання розділу, оформлення графічної частини.	10.05-23.05	виконано
4	РОЗДІЛ 3. Збір матеріалів, аналітична обробка вихідних даних, написання розділу, оформлення графічної частини.	24.05-06.06	виконано
5	Формування загальних висновків, оформлення роботи	07.06-13.06	виконано
6	Представлення роботи на кафедру, перевірка на плагіат, рецензування, написання доповіді для захисту в ЕК	14.06-19.06	виконано

Студент

Буряк А.А.
(підпис)

Керівник роботи

114Kozak
(підпис)

Буряк А.А.
(прізвище та ініціали)

Чижало-Кондратюк Г.Б.
(прізвище та ініціали)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ЗДІЙСНЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	7
1.1. Поняття інвестицій, їх призначення у світовій економіці.....	7
1.2. Роль іноземного інвестування в трансформаційній економіці країн.....	17
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СВІТОВИХ ПОТОКІВ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ У ПЕРІОД ПАНДЕМІЇ.....	26
2.1. Сучасні особливості та аналіз динаміки прямих іноземних інвестицій у регіонах світу.....	26
2.2. Вплив карантинних обмежень на зміни у світових потоках іноземних інвестицій у розрізі галузей економіки.....	33
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ МІНІМІЗАЦІЇ НЕГАТИВНОГО ВПЛИВУ КАРАНТИННИХ ОБМЕЖЕНЬ НА РОЗВИТОК МІЖНАРОДНОЇ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	43
3.1. Основні напрями зменшення негативних наслідків карантинних обмежень в інвестиційній сфері.....	43
3.2. Перспективи розвитку міжнародної інвестиційної діяльності.....	51
ВИСНОВКИ.....	60
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	63
ДОДАТКИ.....	72

				401-ФМ №17181 КРБ		
	П.І.Б.	Підпис	Дата	Сталля	Арх.	Архивів
Розроб.	Д. Овчаренко	<i>(Signature)</i>	15.08.21		3	2
Керівник	І.Б. Чичкало-Кондрацька	<i>(Signature)</i>	15.08.21	Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка» Кафедра міжнародних економічних відносин та туризму		
Н. Контр.	В.А. Свічкарь	<i>(Signature)</i>	15.08.21			
Зав. кафедри	І.Б. Чичкало-Кондрацька	<i>(Signature)</i>	15.08.21			

Трансформація світових інвестиційних потоків у період пандемії COVID-19

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. З початку 2020 р. пандемія COVID-19 стала справжнім викликом для України та всього світу. В усіх сферах життя з'явилися труднощі, про які людство досі навіть не здогадувалося – починаючи від глобального карантину та закінчуючи справжнім економічним колапсом. Хвиля змін не оминула і сферу інвестицій, так як тепер від кількості та якості світових інвестиційних потоків залежить, як швидко людство зможе вирішити ряд економічних і соціальних проблем, спричинених пандемією.

У зв'язку з цим чимало країн світу докладають неабияких зусиль для того, щоб стимулювати притік інвестицій до своїх підприємств. Так, уряди розвинених держав заохочують компанії переглянути свою стратегію та концепцію, адаптувати структуру підприємств до використання технологій медіаінформаційної грамотності, трансформувати їх бізнес-процеси, розробити механізм вибору та впровадження нових технологій у виробництво. Таким чином, актуальними є задачі, пов'язані з дослідженням трансформаційних процесів у міжнародній інвестиційній діяльності.

Проблеми розвитку міжнародної інвестиційної діяльності були розглянуті в роботах Дж. Бейлі, Дж. Ван Хорна, Дж. Кейнса, І. Бланка, У. Шарпата ін. У монографіях і статтях учених подано дослідження загальних тенденцій руху інвестицій, впливу розвитку інвестиційних процесів на економічне та соціальне благополуччя держави. Не зменшуючи науковий вклад вищезгаданих вчених, слід зазначити недостатність досліджень, орієнтованих на визначення впливу карантинних обмежень на розвиток інвестиційної сфери у світі, що зумовило вибір теми, логіко-структурну побудову, мету і задачі дослідження.

Метою кваліфікаційної роботи бакалавра є виявлення трансформаційних процесів у міжнародній інвестиційній діяльності під

впливом пандемії COVID-19 та визначення напрямів мінімізації негативного впливу карантинних обмежень на розвиток інвестиційної сфери.

Для досягнення мети у кваліфікаційній роботі бакалавра поставлено і вирішено такі завдання:

- обґрунтовано теоретичні основи дослідження трансформаційних процесів у інвестиційній діяльності;
- проаналізовано світові потоки іноземних інвестицій у період пандемії;
- визначено напрямки мінімізації негативного впливу карантинних обмежень на розвиток інвестиційної сфери та її подальші перспективи.

Теоретичні аспекти дослідження базуються на комплексному використанні фундаментальних положень сучасної економічної теорії, наукових концепцій, теоретичних розробок вітчизняних і зарубіжних учених щодо іноземних інвестицій.

Методи дослідження. Для досягнення мети і вирішення поставлених у роботі завдань використано такі загальнонаукові та спеціальні методи дослідження: теоретичне узагальнення, методи аналізу і синтезу – для узагальнення теоретичних основ дослідження трансформаційних процесів у міжнародній інвестиційній діяльності; системно-структурний підхід – для обґрунтування впливу карантинних обмежень на розвиток інвестиційної сфери, графічний метод – для ілюстрації впливу пандемії на світові інвестиційні потоки.

Інформаційною основою дослідження виступили офіційні матеріали Центру системної науки та техніки (CSSE) при Університеті Джона Хопкінса, Організації Об'єднаних Націй, Доповіді про світові інвестиції 2015-2021 рр., а також матеріали наукових періодичних видань, аналітичні матеріали дослідницьких центрів тощо.

Практичне значення одержаних результатів. Отримані результати дослідження полягають у доведенні теоретичних положень до рівня рекомендацій, спрямованих на використання змін у сфері інвестицій для забезпечення ефективної роботи підприємств і покращення економічного

стану країни. Запропоновані в роботі наукові розробки та рекомендації використано у практичній діяльності акціонерним товариством «Державний експортно-імпортний банк України» (довідка № 0640140/2466-БТ від 11.06.2021 р.).

Апробація результатів роботи. Основні положення та результати теоретичних досліджень апробовані на 1 університетській та 5 міжнародних науково-практичних конференціях, у тому числі: «Стратегічні напрями зовнішньоекономічної політики Європейського Союзу» (м. Харків, 2021 р.), «73-я наукова конференція професорів, викладачів, наукових працівників, аспірантів та студентів університету» (м. Полтава, 2021 р.), «Економічний розвиток держави та її соціальна стабільність» (м. Полтава, 2021 р.), «New Challenges in the World Economy: Problems, Opportunities» (м. Баку, Азербайджан – м. Полтава, 2021 р.), «The European Union after BREXIT» (м. Софія, Болгарія, 2021 р.), «Системний аналіз міжнародних економічних відносин» (м. Київ, 2021 р.).

Наукові публікації. Основні матеріали дослідження знайшли своє відображення у 10 наукових працях, із них – 1 стаття у науковому фаховому виданні України; 1 стаття – у виданні іноземної держави, які включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus; 1 тези університетської та 5 тез міжнародних науково-практичних конференцій, із них – 2 тез, опублікованих за кордоном; та 2 авторських свідоцтва на твір.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота бакалавра складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел з 81 найменування на 9 сторінках. Повний обсяг роботи викладено на 72 сторінках машинописного тексту, включаючи 3 таблиці та 6 рисунків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ЗДІЙСНЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1.1. Поняття інвестицій, їх призначення у світовій економіці

Виходячи із існуючих зарубіжних та вітчизняних підходів до трактування поняття «інвестиції», дотримуємося позиції, що інвестиції з точки зору міжнародних економічних відносин слід розглядати як складову світової економіки, яка стосується вкладання капіталу у підприємство з метою подальшого його примноження і, як наслідок, отримання прибутку. Згідно з Законом України «Про іноземні інвестиції», під цим поняттям розуміються всі види цінностей, що вкладаються безпосередньо іноземними інвесторами в об'єкти підприємницької та інші види діяльності з метою одержання прибутку (доходу) або досягнення соціального ефекту. У свою чергу, поняття «інвестиційний процес» варто розглядати як фінансування певних проектів, що створює зв'язки з його учасниками та інвестиційним середовищем, у якому безпосередньо відбувається інвестиційна діяльність. Трансформація інвестиційного процесу – це зміна кількісно-якісного складу учасників світового інвестиційного процесу, що відбувається під впливом карантинних обмежень.

В інвестиційних процесах беруть участь усі суб'єкти міжнародної економічної діяльності: біржі інвестицій, страховики, інвестори, підприємства, в які вкладаються інвестиції, посередники, постачальники, підрядники та замовники. Частіше за все функції учасників інвестиційних процесів виконують юридичні особи.

В умовах активізації глобалізаційних процесів виникла потреба створення вільних економічних зон для забезпечення ведення конкурентної боротьби на зовнішніх ринках, а саме: забезпечення руху робочої сили,

використання ефективних і новітніх методів аналізу зовнішнього ринку, наявність ринку засобів виробництва тощо. На сьогоднішній день уряди провідних країн світу створюють податкові пільги для інших держав для того, щоб забезпечити активний міжнародний рух інвестицій. У сучасному світі економічна стабільність країни залежить не тільки від того, скільки і що вона виробляє, а й від того, скільки та у що вона інвестує.

За даними дослідження І. Боренштейна, вплив прямих іноземних інвестицій на економічне зростання прямо пропорційно залежить від якості людського капіталу в країні [3]. Ефективний менеджмент разом із інвестиціями має значною мірою підвищити конкурентоспроможність підприємства як на світових ринках, так і при веденні конкурентної боротьби із закордонними компаніями на внутрішньому ринку.

Заслуговує на увагу точка зору відомих вчених Л. Дж. Гітмана та М. Д. Джона. Науковці виділяють наступні типи інвестицій [32]:

1. У фондові цінності – вкладення капіталу в акції, облігації, опціони.
2. У майнові цінності – вкладення в обладнання, споруди й інші необоротні та оборотні активи.

Вибір об'єкту інвестування залежить від того, з якою метою інвестиції залучаються. Це може бути створення нових виробничих потужностей, створення нових робочих місць, залучення у виробництво нових технологій тощо.

У контексті іноземних інвестицій неможливо не згадати такі ключові поняття як «втеча капіталу» та «чистий приплив капіталу». Перше визначення характеризується великим обсягом інвестицій у більш сприятливі для цього країни, а друге – різницею між капіталом, який надійшов з-за кордону, та вивезеним капіталом.

Уряди країн можуть здійснювати регулювання інвестиційної діяльності за допомогою безпосередньої участі в ній. Найбільш яскравим прикладом таких випадків є випуск державних боргових зобов'язань з метою стабілізації курсу національної валюти. Таким чином, держава може сама стати об'єктом

інвестування. Проте частіше уряди виступають у ролі капіталовкладника, коли виділяють кошти на створення нової інфраструктури.

Окремо слід виділити державну іноземну допомогу у вигляді грантів, кредитів та ін. Дана категорія є досить суперечливою, так як існують випадки, коли державна іноземна допомога мала позитивний вплив на економіку країни-реципієнта (як приклад можна привести Ізраїль та Угорщину), і поряд із ними є чимало прикладів невдалого використання такої допомоги (особливо це поширено в африканських країнах).

При переході від адміністративно-командної до ринкової економіки Україна, як і інші країни колишнього СРСР, у повній мірі відчула на собі важливість злагодженого руху інвестиційних потоків. Так як підприємства не мали достатньої кількості фінансів для забезпечення якісної роботи, залучення коштів із зовнішніх джерел стало життєво необхідним.

Одним із найпотужніших двигунів світової економіки є конкурентоспроможність. Будь-яке підприємство перебуває у постійному змаганні з іншими підприємствами в їх спільній галузі. У тому числі конкурентна боротьба ведеться і за капіталовкладення, так як інвестиції допомагають бізнесу досягти основної мети – прибутку. Одним із перших, хто розглядав конкуренцію на міжнародному рівні, був М. Портер [17]. У своїй теорії міжнародної конкурентоспроможності він висвітлив прямий зв'язок між конкурентоспроможністю фірми та країни.

Організація економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР) розглядає конкурентоспроможність як можливість утримувати високий рівень факторного доходу та зайнятості при міжнародній конкуренції [18].

Досить часто поняття інвестиційної конкурентоспроможності ототожнюється з інвестиційною привабливістю. Проте, на нашу думку, ці визначення є надто різними, щоб вважати їх синонімами. Інвестиційна конкурентоспроможність – це ступінь продуктивності капіталу, вкладеного у певне підприємство чи галузь. Інвестиційна привабливість, у свою чергу, є набором фінансово-економічних показників, які визначають зацікавленість

потенційних інвесторів у фірмі або галузі. Можна сказати, що інвестиційна конкурентоспроможність є складовою інвестиційної привабливості.

Крім того, вищезгадані поняття мають різні об'єкти, вимірюються кожна своєю одиницею, а також їх характеризують різні за сутністю процеси.

Нижче наведені основні відмінності у названих двох категоріях. З даної таблиці бачимо, що інвестиційна привабливість є набагато ширшою категорією, що вміщає в собі більшу кількість критеріїв.

Таблиця 1.1

Порівняння понять «інвестиційна конкурентоспроможність» та
«інвестиційна привабливість»

	Інвестиційна конкурентоспроможність	Інвестиційна привабливість
Об'єкт	Підприємство чи галузь	Загальні економічні процеси
Основні одиниці виміру	Прибуток, ефект від вкладення капіталу	Потужність потоків інвестицій
Ключовий процес	Безпосередньо вкладання капіталу	Пошук способів залучення інвестицій

Джерело: складено автором.

Ще однією парою понять, які часто замінюються одне одним, є інвестиційна діяльність та інвестиційний процес. Так, О. Підхомний виділив наступні відмінності між цими категоріями [65]:

- не всі заходи, які відносяться до інвестиційної діяльності, стимулюють інвестиційні процеси. Уявімо, що певна компанія має на меті вкласти кошти у підприємство, яке працює в хімічній промисловості. Претендентами було декілька фірм, і по відношенню до кожної з них проводилася пошукова робота для того, щоб визначити ступінь їх інвестиційної привабливості. В результаті було обрано лише одне підприємство, а збір інформації про інші хоч і вважається складовою інвестиційної діяльності, не став частиною безпосередньо інвестиційного процесу;

- інколи інвестиційний процес відбувається окремо від інвестиційної діяльності. Зазвичай це характерно на ринку цінних паперів, коли нарахування дивідендів (інвестиційний процес) відбувається після купівлі акції, що являє собою інвестиційну діяльність;

- коли мова йдеться про інвестиційну діяльність, мається на увазі, що приріст капіталу спостерігатиметься тільки в одного інвестора. В інвестиційному процесі вигоду отримують всі сторони.

Підсумовуючи все вищесказане, можемо зробити висновок, що інвестиційний процес є більш послідовним, у той час як інвестиційна діяльність є досить мінливою та залежною від багатьох чинників, на які донор інвестицій звертає увагу при вкладенні капіталу.

На міжнародній арені існують чотири основні групи факторів, які визначають інвестиційну привабливість. Цими факторами є:

1) загальноекономічні (визначають швидкість зростання економіки країни, розміри чистого прибутку у випадку інвестування, конвертованість національної валюти країни);

2) ресурсноекономічні (вказують на ситуацію з ресурсами країни та ступінь вигідності її географічного положення);

3) політикоекономічні (допомагають визначити, наскільки політика уряду країни є передбачуваною, ступінь закритості її економіки тощо);

4) глобальноекономічні (поточна ситуація на світовій економічній арені, зокрема в інвестиційній сфері, рівень пов'язаності економіки країни-рецепієнта з іншими країнами та об'єднаннями).

Окремим чином слід відзначити особливу актуальність для даного дослідження роботи Джона Даннінга та Райнша Нарула. У своїх працях вони показали наявність зв'язків між вивезенням прямих інвестицій та міжнародним виробництвом ТНК. Їхня теорія отримала назву «концепція шляхів інвестиційного розвитку», або «еволюційна модель прямих інвестицій». Згідно з даною концепцією деякі країни мають схильність до того, щоб бути імпортером, а деякі – щоб бути експортером. Відповідно до

цієї здатності вчені виокремили п'ять головних ступенів, через які держава проходить під час свого інвестиційного розвитку [73]:

- 1) розташування країни не надає їй тих переваг, які необхідні для того, щоб мати інвестиційну привабливість;
- 2) кількість інвесторів збільшується, у той час як обсяги капіталу, який йде на експорт, є відносно невеликим;
- 3) скорочення іноземного інвестування разом із подальшим зростанням вивезення капіталу;
- 4) приток інвестицій до країни є рівним (або навіть меншим) по відношенню до обсягів вивезеного з країни капіталу;
- 5) довгострокове вирівнювання розмірів вкладених у країну іноземних інвестицій і вивезеного капіталу. Дана стадія характерна для розвинених країн.

З кожним роком економіки країн світу стають більш пов'язаними між собою, що не може не сказатися на інвестиційній сфері. Так, кількість підприємств, що ведуть міжнародну інвестиційну діяльність, стає дедалі більшою. Це можна пояснити теорією Джеймса Тобіна, яка проголошує, що ці підприємства мають на меті максимізувати вартість свого акціонерного капіталу. Цю теорію можна виразити формулою $AK=A-B$, де AK – акціонерний капітал, A – ринкова вартість активів, а B – борги підприємства. Згідно з даною теорією фірма буде вести інвестиційну діяльність до тих пір, поки вкладання в активи буде призводити до зростання її акціонерного капіталу.

Найкраще суть теорії розкриває коефіцієнт Тобіна: $q = \frac{P}{C}$, де q – власне коефіцієнт Тобіна, P – ринкова вартість активів підприємства, тобто вартість його акцій, а C – їх відновна вартість, тобто витрати, необхідні для придбання всіх активів підприємства. Чим сильніше q перевищує одиницю, тим більш привабливою для можливих інвесторів є фірма.

Останнім часом спостерігається інтенсифікація світового руху інвестицій, так як кількість країн, які наростили фінансові ресурси і, як наслідок, мають їх надлишок, збільшується з кожним роком. Якщо раніше розвинені країни самі були об'єктом інвестування, то тепер їм стало вигідніше вкладатися у виробництво бідніших країн у зв'язку з тим, що ресурси там є дешевшими, а уряди більш охоче приймають іноземний капітал.

Одним із хрестоматійних прикладів успішного залучення інвестицій є Китай, який завдяки прямим іноземним інвестиціям перетворився на одну з наймогутніших країн світу. Переломним моментом для китайської економіки стала так звана політика відкритих дверей, запроваджена тамтешнім урядом у 1978 р. У ті часи завдяки ряду заходів із підвищення інвестиційної привабливості країни Китай зміг переконати весь світ, що інвестувати в його економіку дійсно варто.

Проте Україні повторити цей успіх наразі не вдається. Головною причиною можна назвати високу чутливість нашої економіки до формажорних ситуацій, таких як криза 2007-2009 рр. і військових конфлікт, який триває з 2014 р. Безумовно, ці епізоди спричинили різке скорочення іноземних інвестицій у вітчизняну економіку, а самі українські підприємства досі не змогли наростити свій інвестиційний потенціал. Також імідж нашої країни на світовому ринку підриває той факт, що більшість наявних інвестицій походять з країн, які активно ведуть офшорну діяльність. Вважаємо, що для покращення інвестиційного клімату України варто розробити передбачувану та послідовну державну політику щодо «висвітлення» тіньової сторони вітчизняної економіки.

Отже, проаналізувавши роботи авторів, які найбільшим чином корелюють з інвестиційною сферою, можемо відзначити, що категорії «інвестиційна діяльність» та «трансформація інвестиційної діяльності» є надзвичайно широкими, різноплановими та багатогранними. Можемо зробити

висновок, що науковці в різних галузях науки трактують та розглядають дані поняття згідно їх наукових потреб.

Різні наукові джерела пропонують різну класифікацію іноземних інвестицій, проте найбільш поширеним є наступний поділ [3]:

1) реальні іноземні інвестиції передбачають вкладення капіталу в необоротні активи, такі як устаткування, виробничі споруди та ін.;

2) фінансові іноземні інвестиції являють собою вкладення в цінні папери, цільові вклади в банках тощо;

3) інтелектуальні іноземні інвестиції мають на меті капіталовкладення в об'єкти інтелектуальної власності.

Основні джерела інвестицій умовно можна поділити на наступні чотири види [14]:

- власні – основний прибуток, прибуток від продажу та/або ліквідації власних активів, отримані страхові виплати, інвестиційні ресурси фізичних осіб;

- залучені – фінанси, отримані внаслідок випуску цінних паперів, внески зацікавлених фізичних чи юридичних осіб;

- бюджетні – часткове чи повне фінансування державою перспективних проектів;

- позичкові – кредити та позики.

Як вже відомо, головною метою інвестування є отримання прибутку. Логічно, що чим більше капіталу буде вкладатися в галузі, з допомогою яких інвестор зможе досягнути максимального економічного ефекту, у той час як менш рентабельні сфери економіки недофінансовуються. Така ситуація може стати поштовхом до інфляції, і саме тому для кожної країни необхідною є розробка дієвої інвестиційної політики, яка цього не допустить.

Нижче представлені способи регулювання міжнародної інвестиційної діяльності, які мають на меті рівномірний розподіл капіталовкладень між усіма галузями економіки країни. Умовно їх можна поділити на внутрішні, до яких відносяться заходи, які можуть бути запроваджені тільки на теренах

певної країни та відносяться до її внутрішньої політики, та зовнішні, які вимагають від країни розширення своєї діяльності за свої кордони та залучення іноземних суб'єктів інвестиційної діяльності. Слід зазначити, що для кожної країни запропоновані шляхи регулювання міжнародної інвестиційної діяльності будуть мати різний ступінь ефективності.

Таблиця 1.2

Основні способи регулювання міжнародної інвестиційної діяльності

Способи регулювання міжнародної інвестиційної діяльності	
Внутрішні	Зовнішні
процентна ставка	робота над позитивним інвестиційним іміджем країни
податкові пільги	участь у транснаціональних і регіональних угодах щодо інвестицій
активізація внутрішнього фінансового ринку	активізація експортної діяльності
регулювання курсу національної валюти	підписання договорів про міжнародну торгівлю
стимулювання розвитку внутрішнього споживчого ринку	використання послуг агенцій із залучення інвестицій

Джерело: складено автором за даними Official site of United Nations Conference on Trade and Development [18].

Міжнародні організації є надзвичайно важливими гравцями на інвестиційному полі. Це пов'язано з тим, що вони регулюють відносини між країнами-членами, встановлюють ті чи інші правила розвитку економіки окремих держав або навіть регіонів, накладають обмеження чи, навпаки, сприяють активізації діяльності в певних областях певним країнам (підприємствам, що їх представляють). Саме тому для підприємства, яке здійснює зовнішньоекономічну діяльність (особливо збутову) надзвичайно важливо бути цікавими для таких організацій.

Однією з найвідоміших міжнародних організацій, яка впливає на світовий рух інвестицій, є Світова організація торгівлі (СОТ). Дана організація просуває ідеї лібералізації міжнародної торгівлі та вільний доступ до національних ринків і джерел сировини, що в теорії має підвищити обсяг інвестицій і зайнятості у всьому світі. СОТ було розроблена низка

документів, які детермінують правила гри на світовій торгівельній арені для країн-членів.

Економічні зв'язки, які виникають між реципієнтами та донорами з приводу об'єктів інвестування, характеризуються поняттям інвестиційного ринку. На ньому виникають два види попиту – потенційний і конкретний. Перший вид стосується прибутку, щодо якого не має інвестиційних планів, проте він може стати джерелом інвестицій у подальшому житті підприємства. Конкретний попит з'являється, коли власник прибутку здійснює інвестиційну діяльність на практиці.

Таким чином, поняття інвестицій є надзвичайно багатограним і може трактуватися по-різному залежно від контексту. Та всі науковці є одностайними щодо того, що добре налагоджені інвестиційні процеси позитивно впливають на будь-яку сферу економіки країни.

В умовах глобалізації дедалі більшу роль у міжнародних економічних відносинах відіграють іноземні інвестиції, так як вони є ефективними при виході підприємства на світовий ринок. Причиною цього стало поширення світом діяльності транснаціональних корпорацій, робота яких напряму пов'язана з вкладенням капіталу за кордон та його надходженням з інших країн. Та останнім часом поширюється практика, коли міжнародну інвестиційну діяльність ведуть не тільки масштабні компанії, а й відносно невеликі підприємства. Залежно від своєї мети інвестор обирає реципієнта за допомогою розрахунків ключових показників його інвестиційної привабливості. Дана схема працює не тільки для фірм, а й для держав.

Одна країна може вести інвестиційну діяльність щодо іншої у багатьох формах, і в деяких випадках приведення в тонус інвестиційних потоків допомагало країнам вивести свою економіку на новий рівень. Розвинені країни, для яких характерним є надлишок капіталу, можуть відіграти неабияку роль в економічному становленні бідніших країн. Україна ж поки не може отримати належний обсяг прямих іноземних інвестицій, так як наша економіка не відрізняється стабільністю, що у свою чергу знижує її

конкуренстоспроможність, а на світовому ринку інвестицій конкурентоспроможність є одним із вирішальних чинників при прийнятті рішення про вкладення капіталу в економіку тої чи іншої держави. Нерідко дане поняття ототожнюється з інвестиційною привабливістю, проте воно скоріше є її частиною, ніж рівноправним замінником. Інвестиційна ж привабливість додатково характеризується рядом інших не менш важливих компонентів.

Також досить часто можна зустріти випадки, коли поняття «інвестиційних процес» та «інвестиційна діяльність» виставляються як синоніми. У даному підрозділі наведено причини, чому так вважати не варто.

Головним завданням кожної держави є розробка якісної інвестиційної політики, яка не допустить спотворення розподілу капіталу між галузями. Це можна зробити різними способами, які підбираються індивідуально для кожного випадку.

Рух інвестицій між країнами регулює низка міжнародних організацій, головною метою яких є збільшення обсягів капіталовкладень в країни, які цього потребують та підвищення рівня зайнятості у всьому світі.

Розглянувши теоретичні основи дослідження процесів трансформації міжнародної інвестиційної діяльності, ми дійшли висновку, що під поняттям трансформації іноземних потоків іноземних інвестицій варто розуміти зміни у кількісно-якісному складі учасників світового інвестиційного процесу, що відбуваються під впливом карантинних обмежень.

1.2. Роль іноземного інвестування в трансформаційній економіці країн

Структурна економічна трансформація є одним з ключових аспектів процесу економічного зростання, який полягає у перерозподілі ресурсів (особливо робочої сили) з менш продуктивної на більш продуктивну

діяльність, а також зміни у складі виробництва та середній продуктивності праці в економіці в цілому. Перетворення, спричинені переходом ресурсів у вторинний сектор економіки, давно розглядалися як запорука економічного розвитку країн з низьким рівнем доходу, оскільки даний сектор пропонує, більше можливостей, ніж сільське господарство або більша частина сфери послуг.

Прямі іноземні інвестиції є каталізатором для науково-технічного співробітництва між країнами, розповсюдження інновацій світом і підвищення глобальної продуктивності праці. Як наслідок, при налагодженому русі світових інвестиційних потоків спостерігається пошвидшення інтеграційних процесів національної економіки країни у світові економічні процеси та підвищення добробуту її населення.

Питання ПІІ залишається важливим у контексті фінансової глобалізації в усіх державах, а зокрема в країнах, що розвиваються.

Позитивний ефект на економіку країни матимуть іноземні капіталовкладення, спрямовані на покриття її потреб у продукції та/або сировині та на підтримку перспективних експортоорієнтованих галузей. За даних умов прямі іноземні інвестиції виконують роль трампліна на шляху країни до міжнародного поділу праці та міжнародного розподілу капіталу.

Міжнародний поділ праці є найвищим ступенем розвитку суспільно-територіального поділу праці між країнами, основою якого є економічно вигідна спеціалізація певних країн та обмін випущеною продукцією визначеної кількості та якості. Міжнародним розподілом капіталу називають транснаціональний рух певної вартості у товарній чи грошовій формі з метою отримання прибутку чи підприємницького ефекту.

Тенденція зростання значущості інвестицій у сучасному світі пов'язана з процесом переходу до постіндустріального суспільства, високим ступенем глобалізації та збільшенням конкуренції в регіональному та світовому масштабах. Процес переходу розвинених країн від індустріального до постіндустріального суспільства, що зародився на початку 50-х років ХХ

століття в США і країнах Європи, висуває серйозні виклики, які вимагають постійного економічного розвитку країн. Розвиток сфери послуг і посилення взаємозв'язку економік країн світу вимагають від національних економік держав схожої частки доданої вартості. У виробництві першість отримують високотехнологічні підприємства, в яких міститься весь цикл переробки від сировини до кінцевого продукту. Високий ступінь глобалізації диктує свої правила: конкуренція відбувається між усіма світовими компаніями і на всіх ринках. Темп оновлення продукції і технологій, а з ними і темп оновлення виробничих фондів, різко прискорився, пред'являючи до інвестицій якісно вищі вимоги.

Ці проблеми постали у повній мірі перед усіма державами земної кулі, у тому числі перед країнами з перехідною економікою, які, відстаючи від розвинених країн, перебувають у більш складних умовах, переживаючи численні трансформації – політичні, економічні, соціальні, геополітичні. Серед країн з перехідною економікою в Європі виділяються країни Центральної і Східної Європи (ЦСЄ), країни Прибалтики та колишнього СНД. Різні групи країн ЦСЄ, у свою чергу, знаходяться на різних етапах переходу. Особливо це пов'язано з тим, що ряд з них вже було прийнято до ЄС, а інші тільки проходять складний шлях підготовки.

Світовий досвід останніх років наглядно демонструє, що неможливо домогтися стабільного і тривалого економічного зростання без складного комплексу заходів, спрямованого на підвищення інвестиційної привабливості країни і поліпшення внутрішнього інвестиційного клімату. Саме залучення вітчизняних та зарубіжних інвестицій в економіку країн, що переживають трансформацію, дозволяє модернізувати, розвивати підприємства країни, створюючи основу для всього комплексу подальших реформ.

Застосування теорії монополістичної конкуренції на транснаціональних корпораціях зумовило необхідність дослідження таких елементів, як ширший доступ до факторів виробництва та ринків, а також економії в рамках міжнародного виробництва, реалізації продукції та постачання. Ця теорія

використовувалася для вивчення факторів, що сприяють успіху операцій ТНК як на внутрішніх, так і зарубіжних ринках.

Життєвий цикл товару складається з трьох основних фаз: інновація, зрілість і стандартизація. Компанії, які виводять на ринок інноваційні товари, можуть користуватися тимчасовою монополією на ринку під час представлення нового товару. Коли ж він вступає у другу і третю фази, то для того, щоб успішно співіснувати зі своїми конкурентами, компанія вимушена застосовувати стратегію інтернаціоналізації. У період втрати продукцією своєї ринкової новизни компанія шукає можливість її експорту. На цьому етапі конкуренція стає більш жорсткою. Зрештою, на етапі стандартизації компанії повинні знайти найбільш вигідні місця розміщення виробництва в інших країнах. На етапі стандартизації компанії здійснюють капіталовкладення за рубіж, намагаючись зберегти своє лідерство й отримати перспективу реекспортувати даний товар на внутрішній ринок, де він з'явився вперше.

Крім того, що фактично здійснюване інвестування стимулює макроекономічний розвиток, ПІІ здійснюють позитивний вплив на зростання економіки країни, підвищуючи загальну продуктивність факторів виробництва, а якщо говорити більш узагальнено, ефективність використання ресурсів в економіці країни-реципієнта. Це відбувається по трьох каналах: завдяки тісному зв'язку, що існує між ПІІ та зовнішньоторговельними потоками, за допомогою перетікання з однієї сфери економіки в інші та завдяки іншим видам зовнішнього впливу на діловий сектор країни-реципієнта, а також через їх безпосередній вплив на структурні фактори, характерні для даної країни-реципієнта.

У менш розвинених країнах ПІІ роблять дещо менший вплив на економічне зростання, що завжди пояснювалося наявністю так званого порогового рівня зовнішнього впливу. Цілком очевидно, що для того, щоб країни, що розвиваються мали можливість скористатися вигодами від іноземної присутності на своїх ринках, їм необхідно досягти певного рівня

розвитку в галузі освіти, технологій, інфраструктури та охорони здоров'я. Також не дозволяють країні в усій повноті скористатися вигодами від ПП недосконалі та слаборозвинені фінансові ринки. Низькофункціональне фінансове посередництво задає набагато більше негативного впливу на національні компанії, ніж на багатонаціональні. У деяких випадках це може призвести до дефіциту фінансових ресурсів, що заважає місцевим компаніям скористатися можливостями, що відкриваються у сфері бізнесу за присутності в ній іноземних компаній.

По мірі того, як країни розвивають свою промисловість і досягають такого рівня розвитку, коли можуть називатися індустріальними, ПП, що надходять ззовні, стимулюючи й активно підтримуючи зовнішньоторговельні потоки цих країн, сприяють їх подальшій інтеграції у світову економіку. Причиною цього є кілька факторів, а саме розвиток і зміцнення міжнародної мережі споріднених компаній, а також зростаюча значимість іноземних дочірніх компаній. В обох випадках це дозволяє зробити важливий висновок щодо ведення політики, а саме висновок про те, що на здатність країни, що розвивається, залучати ПП сильно впливає отримання доступу до участі в експортно-імпорتنій діяльності. Це, у свою чергу, наводить на висновки, що та країна, яка прагне стати реципієнтом, повинна розглядати політику відкритості у сфері міжнародної торгівлі як головну в рамках своєї стратегії, і що, обмежуючи імпорт з країн, що розвиваються, країни, здійснюють інвестиції, серйозно скорочують можливості перших залучати прямі іноземні інвестиції. Країни-реципієнти могли б розглянути можливість прийняття стратегії залучення ПП, заснованої на розширенні своїх відповідних ринків шляхом здійснення політики регіональної торгової лібералізації та інтеграції.

У теоретичній літературі виділяють наступні канали, за допомогою яких ПП можуть сприяти зростанню в умовах трансформації економіки [17]:

- ПП вносять вклад у національний капітал та збільшують рівень зайнятості. ПП сприяють як збільшенню запасів людського та фізичного капіталу, так і модернізації фізичного капіталу та створенню нових робочих

місць із зростанням виробництва. Інвестиції у фізичний капітал та збільшення зайнятості, у свою чергу, створюють позитивний ефект реального доходу, який збільшує попит на продукцію вітчизняних фірм.

- ПІІ – це канал передачі технологій. Найважливіший внесок ПІІ в економічне зростання полягає у характеристиці ПІІ як важливого механізму передачі знань та технологій.

- ПІІ підвищують продуктивність підприємств іноземних інвестицій. Поєднання передових управлінських навичок та технологій з домашньою робочою силою та затратами праці призводить до вищої продуктивності таких підприємств та дозволяє їм отримувати продукцію з меншими витратами, ніж вітчизняні фірми. Таким чином, підприємства іноземних інвестицій є більш продуктивними, ніж вітчизняні фірми, а отже, сприяють зростанню більше, ніж внутрішні інвестиції. Але така ситуація може скластися лише тоді, коли країни мають мінімальний запас людського капіталу.

Приплив ПІІ допомагає покрити дефіцит заощаджень, необхідний для фінансування проектів з розвитку країни та розвитку інфраструктури. Крім того, присутність іноземних фірм на ринку країни позитивно впливає на передачу технологій та ноу-хау, розвиток та реструктуризацію місцевих компаній шляхом приватизації, збільшенню обсягів міжнародної торгівлі, конкуренцію між фірмами, та формування людського капіталу.

Ступінь відкритості економік держав сприяє мобілізації капіталу з однієї країни до іншої, тим самим позитивно впливаючи на економічне зростання. Чим більше країна відкрита, тим імовірнішим є залучення ПІІ для фінансування прибуткових проектів, що призводить до збільшення темпів економічного зростання.

Однак ПІІ також можуть гальмувати розвиток приймаючих країн. Коли транснаціональні корпорації задовольняють потреби населення країни-реципієнта, вони конкурують із малими місцевими підприємствами, які, як правило, закриваються, і, як наслідок, це має негативний вплив на розвиток

внутрішнього підприємництва. За словами С. Сотана, ПІІ чинять тиск на вітчизняні компанії, якщо вони не ґрунтуються на експорті [22].

Хоча деякі автори стверджують, що ПІІ позитивно впливають на загальну продуктивність підприємств, інші вважають, що цей вплив є незначним, особливо у виробничому секторі [32]. Одні науковці стверджують, що транснаціональні корпорації можуть сприяти підвищенню ефективності роботи місцевих фірм шляхом навчання робітників, які в майбутньому будуть працювати на місцевій фірмі, однак інші дослідження не підтримують цю точку зору, стверджуючи, що наслідки ПІІ є неоднозначними та залежать від того, чи економіка країни є короткостроковою чи довгостроковою.

На сьогоднішній день на світовому ринку інвестицій склалася наступна ситуація:

1. Великі обсяги ПІІ зосереджені у промислово розвинених країнах.
2. Портфельні інвестиції грають дедалі більшу роль у світовій економіці порівняно з прямими. Пояснити це можна розвитком світових фінансових центрів, сек'юритизації запозичень і посиленням позицій ринків євроакцій та єврооблігацій.
3. ПІІ можуть стати важелем впливу на економіки країн в географічному, функціональному та інституційному аспектах.
4. Чимала кількість ПІІ здійснюється транснаціональними компаніями.

Таким чином, ПІІ мають важливе значення у структурній трансформації економік і сприяють передачі технологій між розвиненими країнами та країнами, що розвиваються. У тому ж ключі значення ПІІ в країнах, що розвиваються, залишається беззаперечним. Так як економіки країн світу стають дедалі більше взаємопов'язаними, роль ПІІ у сучасній економіці вийшла на якісно новий рівень. В умовах обмеженості внутрішніх ресурсів в країнах, що розвиваються, ПІІ можуть бути виправдані своїм впливом на економічне зростання, рівнем бідності, припливом фінансових ресурсів, ступенем відкритості для міжнародних ринків та вдосконаленням

можливостей місцевого управління та передачі технологій. Більше того, ПІІ можуть фінансувати сектори з високою доданою вартістю та стимулювати перерозподіл ресурсів з найменш продуктивних секторів у найбільш продуктивні для досягнення ефективної структурної трансформації економіки.

Разом із постіндустріальним суспільством розвивається і конкуренція між країнами, що вимагає від всіх держав належного рівня економічного зростання. При грамотному використанні ПІІ цього можна досягнути досить швидко за допомогою створення робочих місць і залучення нових технологій у провідних галузях. Для цього розробляються та втілюються проекти з іноземним фінансуванням.

Ступінь відкритості економіки країни є одним із першочергових факторів, на які потенційні капіталовкладники звертають увагу, приймаючи інвестиційні рішення. Чим легше проникнути на ринок тієї чи іншої держави, тим охочіше туди вкладатимуться потенційні інвестори. Особливо актуальним даним твердженням є для діяльності ТНК.

При тому, що автори емпіричних досліджень доходять до висновку, що в різних країнах і секторах економіки вплив ПІІ на зовнішню торгівлю країн-реципієнтів є різним, поступово досягається консенсус з приводу того, що тісний зв'язок ПІІ з торгівлею слід розглядати у більш широкому контексті, ніж безпосередній вплив інвестицій на імпорту та експорту. Головна, пов'язана з торгівлею, вигода для країн, що розвиваються, від ПІІ полягає в тому, що в довгостроковій перспективі вони сприяють більш тісній інтеграції країни-реципієнта у світову економіку, і відбувається це, найімовірніше, коли зростають обсяги як імпорту, так і експорту. Іншими словами, все частіше визнається, що торгівля та інвестиції є взаємопосилюючими засобами здійснення транскордонної діяльності. Однак владі країн-реципієнтів при цьому необхідно звернути увагу на короткостроковий та середньостроковий вплив ПІІ на зовнішню торгівлю, особливо в тих випадках, коли в цій країні складається напружена ситуація з підрахунком поточних операцій

платіжного балансу. Іноді перед владою таких країн постає питання про те, чи не можуть привести угоди між підприємствами, що належать закордонним власникам та їх материнськими компаніями до скорочення валютних резервів країни.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ СВІТОВИХ ПОТОКІВ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ У ПЕРІОД ПАНДЕМІЇ

2.1. Сучасні особливості та аналіз динаміки прямих іноземних інвестицій у регіонах світу

Щороку міжнародні та регіональні операції з капіталом займають все більшу частку в національних економіках країн. Міждержавне управління світовими інвестиційними потоками постійно вдосконалюється у зв'язку з тим, що обсяги ПІІ зростають і потребують все більшого регулювання.

Одним із ключових чинників поштовху руху інвестицій у світі є велика кількість злиттів і поглинань серед підприємств різних країн.

Вже досить давно глобальний політичний клімат далеко не настільки сприятливий, як у період бурхливого зростання і розвитку на основі експортної експансії. Така ситуація не могла не вплинути на світові інвестиційні потоки. Разом з тим у країнах, що розвиваються, а особливо в найменш розвинених державах як ніколи гостро відчувається потреба в залученні інвестицій та заохочення експорту для підтримки індустріалізації, диверсифікації економіки та структурної трансформації.

Ринок інвестицій, особливо в контексті капіталовкладень у промислові потужності, стає все більш складним і конкурентним. Попит на інвестиції залишається як ніколи високим, пропозиція скорочується, а кон'юнктура на ринку стала набагато напруженішою, ніж раніше.

Саме на тлі вищезгаданих подій спостерігається неабияке зростання використання спеціальних (вільних) економічних зон (С(В)ЕЗ) в якості ключових інструментів політики для залучення інвестицій в промисловий розвиток. За останні п'ять років у всьому світі було створено більше 1 000 таких зон, і, за підрахунками ЮНКТАД, у найближчі рр. їх число збільшиться як мінімум на 500 [18].

У країнах, що мають портфель С(В)ЕЗ або їх масштабні програми розвитку, директивні органи та фахівці-практики, зокрема в міністерствах з питань промисловості, торгівлі та інвестицій, у структурах, які відповідають за С(В)ЕЗ, а також в органах із заохочення експорту та інвестицій, прагнуть змінити ситуацію в зонах з низькими показниками і домогтися того, щоб нові зони виправдали очікування.

Та ще важливішим є те, що стратегію роботи С(В)ЕЗ сьогодні повинні визначати завдання сталого розвитку, сформовані в Цілях Організації Об'єднаних Націй в галузі сталого розвитку. У наш час, як ніколи раніше, дотримання в зонах найвищих соціальних, екологічних та управлінських стандартів стає конкурентною перевагою.

С(В)ЕЗ широко використовуються у більшості країн, що розвиваються, і в багатьох розвинених країнах. У цих географічно обмежених районах держава сприяє розвитку промисловості за допомогою податкових та регулятивних пільг, а також шляхом інфраструктурної підтримки.

З'являється багато нових видів С(В)ЕЗ та інноваційних програм, спрямованих на їх розвиток. У деяких з них основна увага приділяється новим галузям, таким як високі технології, фінансові послуги і туризм, що виходить за рамки виробничої діяльності традиційних С(В)ЕЗ, що характеризується істотною торговою складовою та високою трудомісткістю. Інші зони націлені на покращення екологічних показників, комерціалізацію науки, регіональний розвиток або відродження міст.

С(В)ЕЗ здатні внести важливий вклад у зростання і розвиток світової економіки. Вони можуть сприяти залученню інвестицій, створенню робочих місць і стимулюванню експорту – як прямо, так і опосередковано, – у тих випадках, коли вдається налагодити зв'язки між зонами і рештою галузей економіки. Крім того, С(В)ЕЗ можуть сприяти участі в глобальних ланцюжках створення вартості, промислової модернізації та диверсифікації. Однак жоден з цих позитивних результатів не досягається автоматично.

Нижче представлено динаміку кількості С(В)ЕЗ у світі від початку виникнення даного поняття у 1975 р. до 2018 р. Так, спочатку нараховувалося 79 зон, а за 11 років їхня кількість зросла більше, ніж у 2 рази – до 176. Далі за такий самий період кількість С(В)ЕЗ у світі збільшилася до 845, та після 2002 р. спостерігається деяке зменшення інтенсивності створення зон – за період до 2018 р. їх кількість зросла з 3000 до 5400. Таким чином, за 43 роки кількість С(В)ЕЗ зросла більше ніж у 68 разів [23].

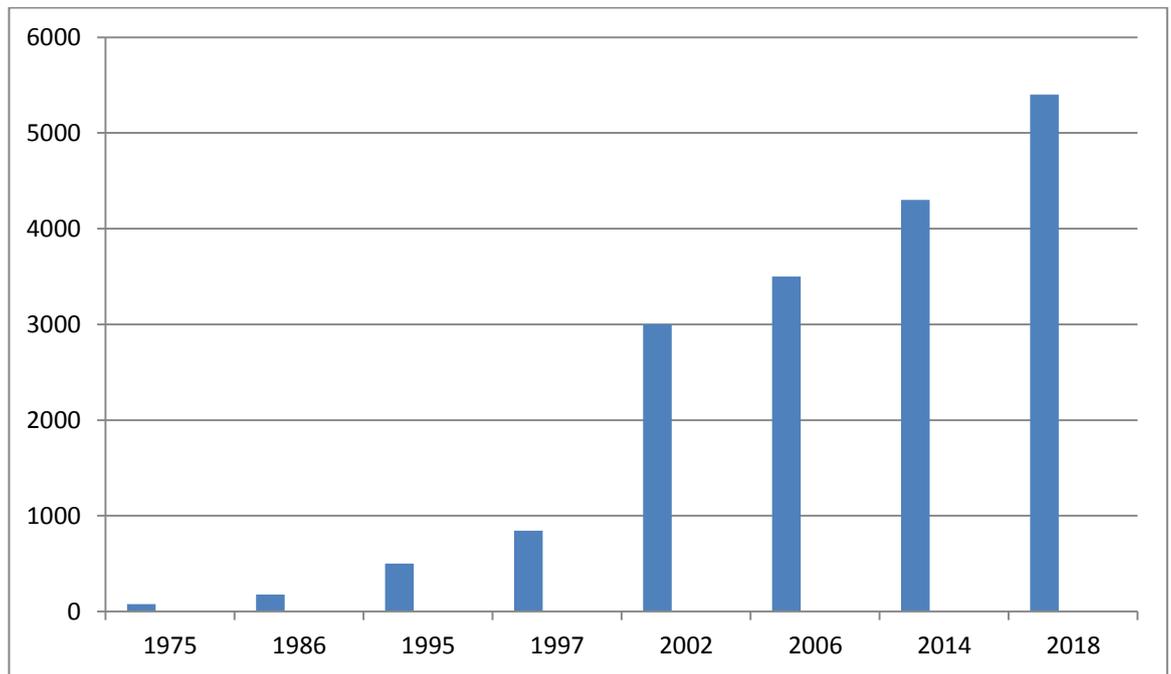

Рис. 2.1. Динаміка створення спеціальних (вільних) економічних зон у світі.

Джерело: побудовано автором за даними Statista [23].

Проте лише невелика кількість країн регулярно отримує позитивні результати від впливу С(В)ЕЗ на їх економіку. Проведення оцінки ефективності зон є вкрай важливим, оскільки робота з виправлення ситуації в С(В)ЕЗ, які не досягли успіху, вимагає своєчасного діагнозу, особливо з урахуванням значного обсягу державних інвестицій у розвиток зон. Українська влада намагалася імплементувати концепцію С(В)ЕЗ в економіку нашої країни, проте ці заходи мали кардинально обернений ефект – численні

пільги для важкої промисловості у поєднанні з не менш численними корупційними схемами призвели до значних збитків.

Нові заходи з регулювання національної інвестиційної політики країн говорять про більш критичне ставлення до іноземних інвестицій. У 2018 р. близько 55 країн прийняли по щонайменше 112 заходів, які безпосередньо стосуються іноземного інвестування. Більше третини з них були пов'язані з введенням нових обмежень або правил, що є найвищим показником за останні два десятиліття. Головним чином вони виявляли занепокоєння, пов'язане з міркуваннями національної безпеки, продажем в іноземну власність найважливіших об'єктів інфраструктури, ключових технологій та інших важливих бізнес-активів. Крім того, з регулятивних або політичних причин було анульовано або заблоковано не менше 22 великих угод, що вдвічі більше, ніж у 2017 р. [21].

Нижче наведені обсяги інвестиційних потоків у різних регіонах світу. З представленої таблиці видно, що у порівнянні з попереднім роком капіталовкладення у 2018 р. дещо зменшилися, і особливо відчутними такі зміни були у країнах з розвиненою економікою. Єдиним регіоном, який дана тенденція не торкнулася, була Африка – там приплив ПІІ зріс на 9 млрд. дол. США.

У 2019 р. ситуація на світовому ринку інвестицій покращилася – майже в усіх регіонах світу обсяги капіталовкладень почали зростати. Винятками стали лише Африка та Азія – там ПІІ стало менше на 6 млрд. дол. США і 25 млрд. дол. США відповідно.

Можна стверджувати, що у 2019 р. обсяги потоків ПІІ починали повертатися до даних 2017 р., і за прогнозами ЮНКТАД кількість капіталовкладень продовжувала би зростати і далі, проте пандемія COVID-19 внесла свої корективи. Економічна інтеграція на поприщі інвестицій та торгівлі з легкістю поширила економічну кризу в окремих країнах на всі регіони світу [26].

Прогнози на 2021 не можуть бути досить точними через невизначеність в економічній сфері та в області охорони здоров'я.

Таблиця 2.1

Потоки ПІІ за країнами у 2017-2019 рр. (млрд. дол. США)

Група економік/регіон	2017	2018	2019
Світ	1700	1495	1540
Розвинені економіки	950	761	800
Європа	570	364	429
Північна Америка	304	297	297
Країни, що розвиваються	701	699	685
Азія	42	51	45
Африка	502	499	474
Латинська Америка	156	149	164
Країни з перехідною економікою	50	35	55

Джерело: складено автором за даними UNCTAD, FDI/MNE database [26].

Використання аргументів національної безпеки в інвестиційній політиці виникло як інструмент контролю за іноземною участю в оборонній промисловості. З тих пір воно поступово розширювалося на інші стратегічні галузі та найважливіші об'єкти інфраструктури, і в даний час також використовується для захисту ключових національних технологій і ноу-хау, які в епоху нової промислової революції вважаються необхідними для забезпечення конкурентоспроможності країни.

Проте залучення інвестицій залишається пріоритетним завданням для всіх держав. Більшість нових заходів з інвестиційної політики все ж були

спрямовані на лібералізацію, заохочення та спрощення процедур. Багато країн скасували або пом'якшили обмеження на ввезення іноземного капіталу в різних галузях. Зберігалася тенденція спрощення або раціоналізації адміністративних процедур, що стосуються іноземних інвестицій. Крім того, кілька країн надали нові податкові пільги для інвестицій в конкретні галузі або регіони.

У 2019 р. потік ПІІ в розвинені економіки зріс на 5%, до 800 млрд. дол. США порівняно з 761 млрд. дол. США у попередньому році. Зростання відбулося, незважаючи на відносно слабкі макроекономічні показники та невизначеність політики для інвесторів, включаючи напруженість у торгівлі та брекзит. У країнах, що розвиваються, даний показник дещо зменшився (на 2%) до 685 млрд. дол. США [26].

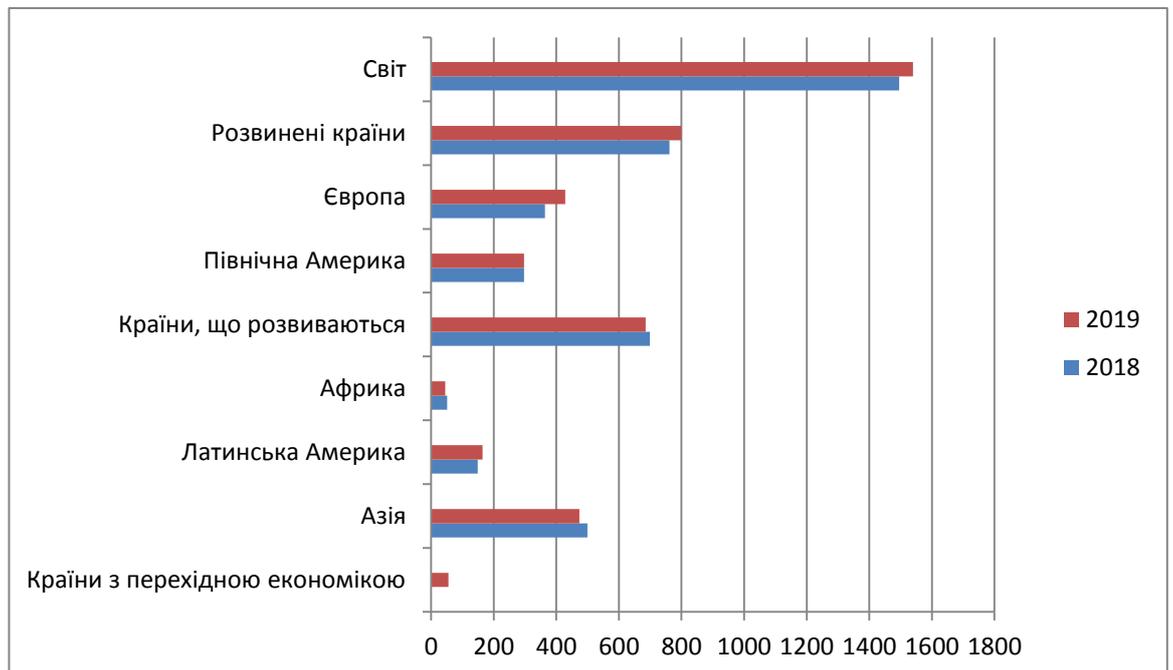

Рис. 2.2. Порівняння світових потоків ПІІ за регіонами протягом 2018 і 2019 рр. (млрд. дол. США)

Джерело: побудовано автором за даними UNCTAD, FDI/MNE database [26].

Аналіз сучасних тенденцій розвитку глобального руху інвестицій дають змогу зробити наступні висновки:

Світові інвестиційні потоки набувають дедалі більшого значення для глобальної економіки, а отже потребують все більш досконалого регулювання. Кожного року розрив між попитом і пропозицією капіталовкладень зростає, що робить правила гри на світовому ринку інвестицій набагато жорсткішою у порівнянні з минулими роками. Така ситуація спричинила зростання популярності спеціальних (вільних) економічних зон, які функціонують на основі пільг та інфраструктурної підтримки.

Якщо раніше С(В)ЕЗ створювалися на основі промисловості, то тепер такі зони створюються і задля розвитку інноваційних галузей. Наразі пріоритетною метою зон є забезпечення сталого розвитку у країнах, що розвиваються, та за своєю суттю С(В)ЕЗ залишаються одним із методів залучення іноземних інвестицій. Зони виконують роль місця зустрічі країни-донора та країни-реципієнта, а кінцевий результат цієї зустрічі залежить від обсягів та ефективності використання інвестицій.

Одним із найвагоміших аргументів створення С(В)ЕЗ є створення нових робочих місць, що завжди матиме позитивний ефект на економіку будь-якої країни. Сучасні зони є соціально та екологічно відповідальними завдяки правилам і нормам, які були розроблені ЮНКТАД. Проте робота С(В)ЕЗ виявилася неефективною на теренах України через зловживання пільгами, передбаченими в зонах.

Останні роки характеризуються значним посиленням регулювання потоків іноземних інвестицій. Основними аргументами для цього є захист оборонної промисловості й основних технологій країн. Проте, не дивлячись на це, майже всі держави світу прагнуть залучити у свою економіку іноземний капітал, тому процедура інвестування стала простішою.

Обсяги ПІІ у 2018 р. зменшилися у порівнянні з попереднім роком, проте у 2019 р. рух світових інвестиційних потоків знову пожвавився.

Країни, що розвиваються, зокрема країни Африки та Азії, відчули це меншою мірою. У розвинених країнах приплив інвестицій складав близько 5%, не дивлячись на загальну нестабільність, спричинену виходом Великобританії зі складу Європейського Союзу. Тенденція покращення інвестиційної активності у світі могла би зберегтися, якби пандемія не ввела світ у кризовий стан [25].

На світовій інвестиційній арені зросла роль екологічних, соціальних та управлінських факторів у прийнятті інвестиційного рішення. Пояснити це можна глобальним рухом до сталого розвитку.

2.2. Вплив карантинних обмежень на зміни у світових потоках іноземних інвестицій у розрізі галузей економіки

Карантин вдарив майже по всіх сферах світової економіки – починаючи від торгівлі та закінчуючи туризмом. У свою чергу це спричинило гальмування світового виробництва і, як наслідок, призупинило потік інвестицій до низки підприємств.

Із початком послаблення карантинних норм економічна ситуація стала дещо кращою в машинобудівництві та металургії, проте це не захистило виробництво від зменшення його обсягів на 12,2%. Проте рекордного зростання зазнав онлайн-банкінг, так як інтернет-платежі активно увійшли в життя населення більшості держав світу [24].

У 2020 р. світові потоки ПІІ скоротилися щонайменше на 30% порівняно з 2019 р. Нижче представлено тенденції інвестиційного руху з 2015 р. по 2020 р. Можливі сценарії подальшого розвитку потоків ПІІ будуть залежати від успіху у сфері охорони здоров'я та заходів зі стабілізації економічної політики, що здійснюються урядами країн. За песимістичним сценарієм падіння ПІІ триватиме ще довше [5].

З представленого графіка видно, що у 2015 р. світовий обсяг прямих іноземних інвестицій склав 1,23 трлн. дол. США, у 2016 р. ця цифра зросла

до 1,81 трлн. дол. США, а наступного року почався спад обсягів ПІІ – у 2017 і 2018 рр. вони становили 1,52 трлн. дол. США і 1,2 трлн. дол. США відповідно. У 2019 р. темпи інвестування у світі активізувалися, що призвело до зросту ПІІ до 1,39 трлн. дол. США. У 2020 р. економічна криза, спричинена пандемією, змусила цей показник впасти до рекордних 859 млрд. дол. США [7].

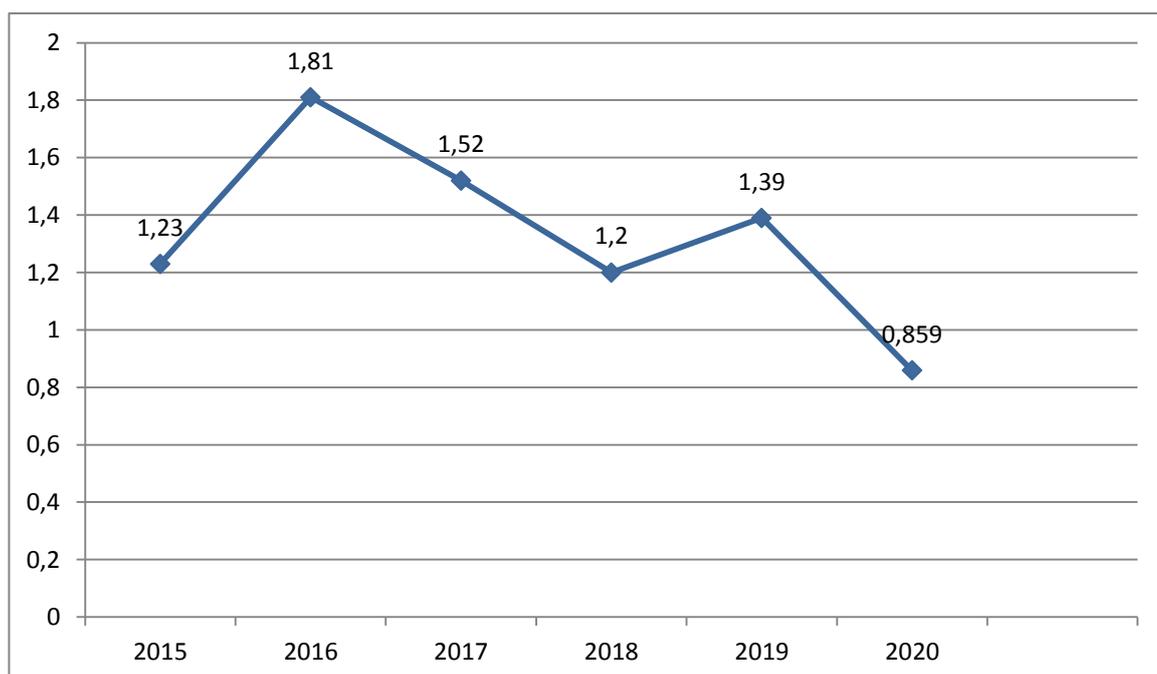

Рис. 2.3. Динаміка потоків ПІІ за 2015-2020 рр., трлн. дол. США

Джерело: складено автором за даними OECD FDI statistics database and OECD projections [7].

Якщо спостерігати зміни у русі ПІІ за регіонами, можна сказати, що найбільше постраждали країни Європи – маючи 203 млрд. дол. США надходжень у 2019 р., цей регіон зазнав втрат у 7 млрд. дол. США у 2020 р. Капіталовливання в держави Північної Америки скоротилися більше ніж впововину – 68 млрд. дол. США у порівнянні зі 156 млрд. дол. США минулого року. Прямих іноземних інвестицій у Африці стало менше на 28% – у 2019 р. їх розмір становив 23 млрд. дол. США, а у 2020 р. цей показник зменшився до 16 млрд. дол. США. Латинська Америка отримала на чверть

менше капіталовкладень порівняно з попереднім роком – 62 млрд. дол. США проти 83 млрд. дол. США відповідно. Найменше від кризи постраждав інвестиційний ринок Азії – порівняно з 2019 р. загальний обсяг капіталовкладень країн цього регіону зменшився з 246 млрд. дол. США до 217 млрд. дол. США, тобто всього на 12% [18].

Перспективи на весь рік залишаються, у відповідності з попередніми прогнозами ЮНКТАД, щодо зниження потоків ПІІ на рівні 30-40%. За даними ЮНКТАД, незважаючи на спад у 2020 р., ПІІ залишаються найважливішим джерелом зовнішнього фінансування для країн, що розвиваються [18].

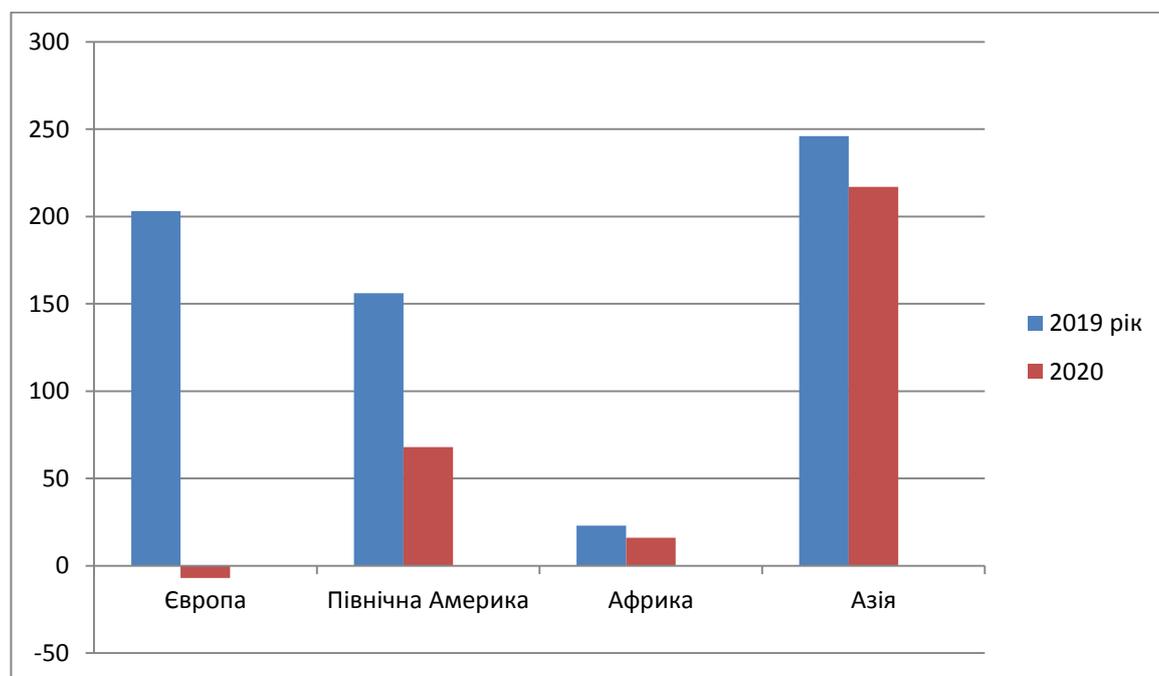

Рис. 2.4. Динаміка потоків ПІІ за 2019 і 2020 рр. за регіонами світу.

Джерело: складено автором за даними UNCTAD [18].

Статистика демонструє зростання світового валового внутрішнього продукту (ВВП) за період з 2009 р. по 2019 р., з різким спадом у 2020 р. З графіка, наведеного нижче видно, що погіршення економічної ситуації на всіх світових ринках, у тому числі на ринку інвестицій, спричинило зміну

динаміки світового ВВП зі зросту на майже 3% у попередньому р. до падіння на вдвічі більшу кількість – у 2020 р. рівень цього показника склав -3%. Для порівняння, за часів кризи 2008-2009 рр. дефіцит світового ВВП складав всього 0,07%. Також з наведеного графіка можна побачити, що після кризи спостерігався різкий підйом даного показника до 5,42% і подальша стабілізація, тож на 2021 р. економічні прогнози є досить оптимістичними та пророкують зріст світового ВВП до 5,8% [23].

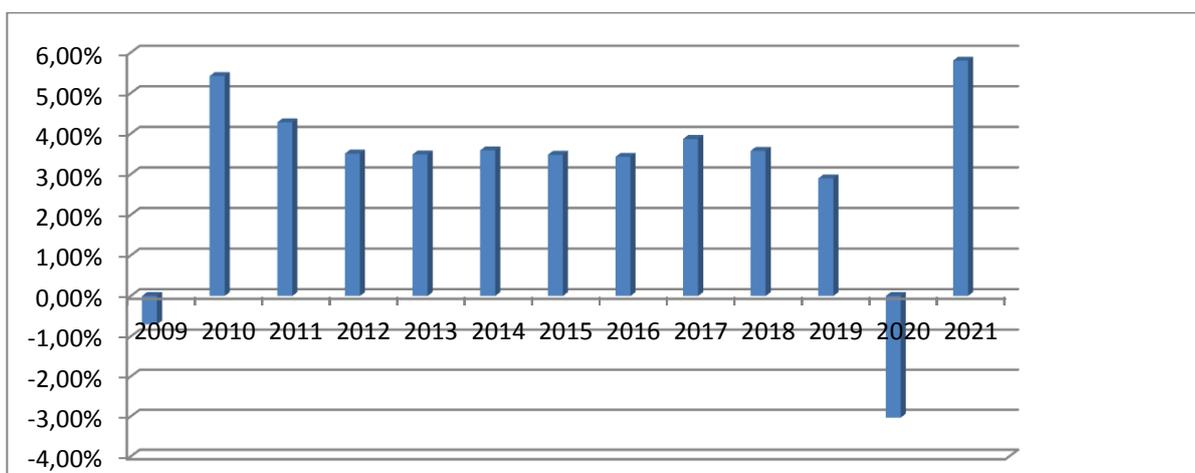

Рис. 2.5. Динаміка світового валового внутрішнього продукту.

Джерело: складено автором за даними Statista [23].

Також сповільнення руху інвестицій спричинило глобальне безробіття. Рівень безробіття в країнах Організації економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР) продовжував знижуватися в листопаді 2020 р. до 6,9% порівняно з 7,1% у жовтні, але залишався на 1,7% вище рівня, що спостерігався в лютому 2020 р. [7].

У листопаді 2020 р. рівень безробіття в євросоні знизився до 8,3% із 8,4% у жовтні, але залишився на 1,1% вище рівня лютневого зниження на 0,3%. У Сполучених Штатах, де в листопаді кількість тимчасово безробітних скорочувалася повільнішими темпами, ніж у попередні місяці, та в Канаді рівень безробіття в листопаді впав відповідно на 0,2% та 0,4% до 6,7% та 8,5%; в обох країнах цей показник був приблизно на 3% вищим, ніж у лютому.

Останні дані за грудень 2020 р. показують, що рівень безробіття в США був стабільним (на рівні 6,7%), але незначно зріс у Канаді (до 8,6%). Рівень безробіття в листопаді знизився в Японії до 2,9% (з 3,1% у жовтні), залишаючись вищим, ніж у лютому, на 0,5%. У Колумбії він впав до 15,5% (з 16,3% у жовтні), що на 4,6% вище рівня лютого. Граничне зниження спостерігалось в Мексиці (до 4,5%) та Кореї (до 4,1%) [15].

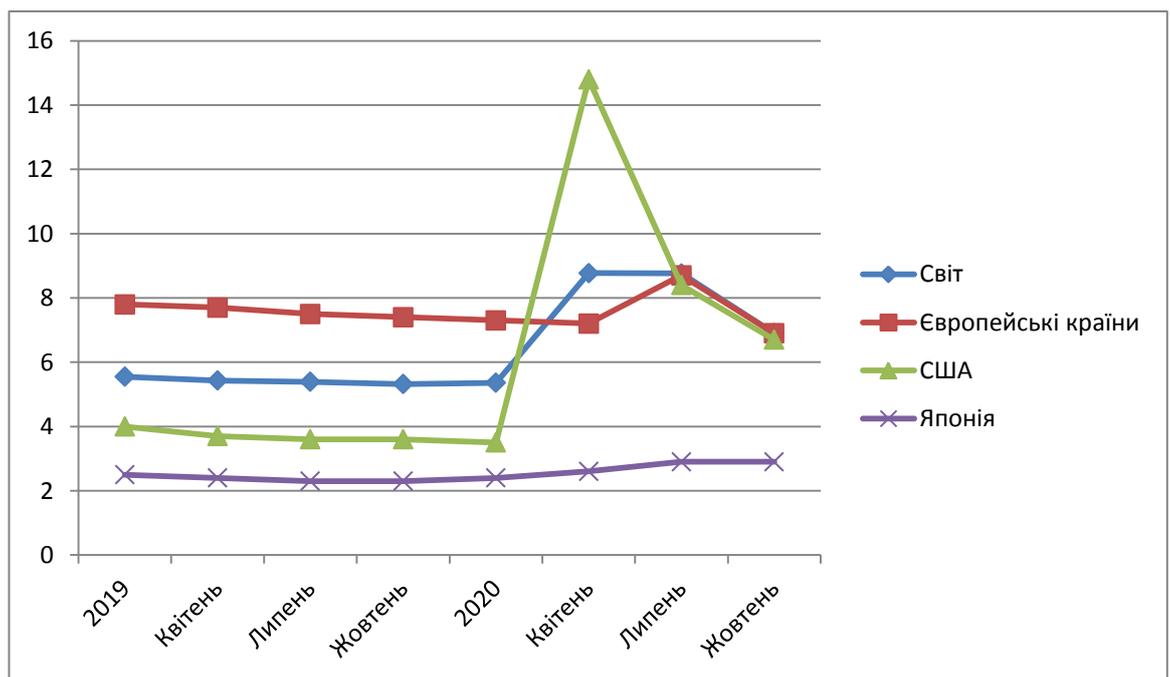

Рис. 2.6. Динаміка рівня безробіття у провідних країнах світу

Джерело: складено автором за даними Labour Force Statistics [15].

Динаміку зростання офіційно зареєстрованих людей без роботи можна простежити і на прикладі нашої країни: на початку пандемії цей показник становив 349 424 особи, у той час як влітку 2020 р. він зріс до 517 284 безробітних. Якщо порівняти кількість безробітних рік тому, то можна визначити, що даний показник виріс в 1,8 рази – у липні 2019 р. роботи не мали 287 086 громадян [15].

Наразі в Україні спостерігається найбільший рівень безробіття за останні 15 років – 13,7-15,4%. Це означає, що скоротилася не тільки кількість робочих місць, а й загальний обсяг інвестицій у робочу силу. Варто відвідати

будь-який сайт з пошуку роботи й одразу очевидним стане скорочення кількості відкритих вакансій, так як нові підприємства майже не відкриваються, а вже існуючі переживають не кращі часи. Крім того, окремою проблемою є недобросовісні роботодавці, які примушують своїх працівників писати заяву на звільнення за власним бажанням або виходити у відпустку за власний рахунок на невизначений строк. Дана проблема актуальна для країн по всьому світу [25].

Також зростанню рівня безробіття по всій земній кулі сприяє зниження середньої заробітної плати у порівнянні з «докарантинними» часами. Так, навесні 2020 р. реальна заробітна плата в Україні вперше зменшилася на 0,5%. Це абсолютний мінімум з березня 2016 р. Така ситуація також пов'язана зі скороченням надходжень інвестицій на підприємствах [26].

Коронавірус плив не тільки на здоров'я та соціальне життя населення нашої планети, а й на економіку. У випадку України пандемія спричинила падіння ВВП нашої Батьківщини на 6,5% тільки на початку 2020 р., і приблизно така ж динаміка збережеться і надалі [52].

Інвестиційний рух значно скоротився через загальну невизначеність щодо подальшого розвитку ситуації з пандемією. Інвестори просто не бажають ризикувати та вкладатися у підприємства, які можуть збанкрутувати у будь-який момент і втратити свою рентабельність.

У Світовому банку зазначили, що світовий ВВП у 2020 р. знизився на 5,2%. Останнього разу схожа ситуація спостерігалася за часів Другої світової війни [7].

Якщо до поширення COVID-19 інвесторів приваблювали економіки країн, що розвиваються, то тепер цей інтерес значно послабшав. Так, чистий вплив портфельних інвестицій в Україні у 2020 р. склав 0,85 млрд. дол. США [25]. Такий відтік капіталу був спричинений різким спадом безпеки вкладень і цін на виробничу сировину. Останнє виникло в результаті зменшення попиту у відповідних галузях.

Неприємною для України стала необхідність погашення облігацій зовнішньої державної позики від 2015 р. – це повело за собою витрати на 1.7 млрд. дол. США. Попри те, що дана операція була спланована заздалегідь, пандемія внесла свої корективи та зробила будь-який відтік капіталу більш відчутним для економіки [52].

Проте, попри все вищезгадане, наразі макроекономічна ситуація нашої країни поступово стабілізується, і це створило фундамент для видачі кредитів під менші відсотки, що може залучити інвестиції в українські підприємства. Таке явище під час криз є досить рідким і може сприяти здешевленню державного боргу, проте на швидку економічну реабілітацію чекати не варто.

Вже у травні 2020 р. індекс виробництва базових галузей дещо уповільнив своє падіння – цей показник склав 8,9% порівняно з 15,4% у квітні [62]. Дана тенденція спостерігається не тільки в Україні, а й у всьому світі. Ситуація, що склалася, може дещо заспокоїти інвесторів і спонукати їх знову вкладати свій капітал у сільське господарство, промисловість, будівництво, торгівлю та транспорт (останні дві галузі потребують цього більш за все).

За прогнозами Програми розвитку ООН (ПРООН), Індекс людського розвитку досягне свого мінімуму вперше з 1990 р. Цей показник є комбінацією показників світового рівня освіти, охорони здоров'я та рівня життя. Згідно з попередніми підрахунками дохід на душу населення впав на 4%, що може залишити за межею бідності близько 50 мільйонів людей [9]. Безумовно, така ситуація матиме негативний вплив на загальний інвестиційний клімат більшості країн земної кулі, і парадоксальним є той факт, що першими під удар попадуть саме країни з розвиненими ринками, а ось втрати держав з ринками, що розвиваються, будуть порівняно меншими.

Федеральний уряд Сполучених Штатів Америки виплачував компенсацію близько 80% населення, що дозволило скоротити рівень бідності, та це не стало порятунком від падіння ВВП на 9,5%. Інші провідні країни світу також підтверджують гіпотезу ПРООН. Якщо взяти для

прикладу наших найближчих сусідів, країни Європейського союзу, то стане очевидним економічний регрес: в Іспанії економіка впала на 18,5%, у Франції – на 14%, в Італії – на 12%. Не оминула ця хвиля і найпотужнішу економіку Європи – спад у Німеччині склав 10,1% [18]. Такі невтішні цифри наводять на думки, що вищезгадані країни відтепер будуть брати менш активну участь у світовому обігу інвестицій, а ці держави грають досить важливу роль на світовому інвестиційному ринку.

Австралія, якої свого часу не торкнулася криза 2008 р., вперше за останні 30 років зафіксувала скорочення свого ВВП на 7%. Економічний гігант Латинської Америки – Бразилія також поставила антирекорд у вигляді падіння ВВП на 9,7%, що внесло дану державу до списку країн, які найбільше постраждали від кризи, спричиненої спалахом COVID-19 [18].

Проте як завжди є виключення з правил – у другому кварталі 2020 р. Китай став єдиною країною, яка «вийшла у плюс» із економічним зростом у розмірі 3,2% [18].

Та навіть під час найбільшої кризи є такі ринки, які виконують роль своєрідних острівців безпеки для інвесторів. Наразі типовим представником таких ринків є фінансовий, так як на ньому вигода від укладених угод є прямопропорційною до рівня нестабільності у світі. Кризи сприяють коливанню вартості активів, і завдяки цьому можна отримати надприбуток.

З відомих причин коронавірус перемкнув увагу інвесторів до цінних паперів, які знаходяться у власності компаній у галузі фармацевтики та медицини. Також чимало капіталу вкладається в онлайн-платформи та провайдерів зв'язку, тому що перехід до життя в режимі самоізоляції неабияк підняв попит на послуги інтернет-магазинів, соціальних мереж та інші послуги, що надаються в онлайн-режимі.

Деякі країни активізували випуск державних облігацій, що також допоможе зацікавити потенційних інвесторів і скоріше вийти з кризи. Інвестиційну кризу зараз переживає нафтогазовий сектор світової економіки.

Обвал цін на нафту спричинив різке падіння попиту на акції профільних компаній.

Крім того, зараз як ніколи актуальне одне з золотих правил інвестування – вкладатися необхідно у декілька галузей. Так, це розподілить ризики та допоможе зберегти активи. Деякі інвестори користуються тактикою «придбай дешевий актив і чекай, коли ціна на нього зросте». Головним мінусом такої тактики є те, що передбачити, які саме активи зможуть принести прибуток у майбутньому, дуже важко. Але є і суттєва перевага – чим менше грошей ви вкладаєте, тим менший ризик зазнати збитків. Також актуальною залишається практика вливання капіталу в інновації, проте у цьому випадку ситуація з ризиком буде діаметрально протилежна.

Одними з найбільш стабільних об'єктів інвестування є компанії, які вже досить довго існують на ринку – активи перевірених часом підприємств, які мають гарну репутацію та немало ресурсів, виявляються збитковими дуже рідко.

В Україні найбільш інвестиційно привабливими галузями наразі є аграрний та ІТ-сектори, харчова промисловість і нерухомість.

Таким чином, негативний вплив пандемії на світову економіку, зокрема на ринок інвестицій, є очевидним. Загальна нестабільність, скорочення виробництва в усьому світі та безробіття суттєво зменшили надходження прямих іноземних інвестицій у всіх країнах земної кулі.

З одного боку, карантинні обмеження спонукали інвесторів обмежити кількість вкладеного капіталу у важку промисловість, а з іншого боку глобальна самоізоляція дала поштовх розвитку цифрових технологій. Подальший перебіг подій на інвестиційному поприщі залежатиме від стану медицини та швидкості відновлення економік країн після удару пандемії.

Більш чутливим до коронакризи став інвестиційний ринок Європи, у той час як азійський регіон хоч і зазнав деякого зменшення потоків ПІІ, та постраждав найменше. Та в усіх державах світу, зокрема у країнах, що

розвиваються, іноземні капіталовкладення залишаються одним з основних ресурсів для економічного розвитку.

Урізання ПІІ в усьому світі спричинило зменшення обсягів світового ВВП, та досвід попередніх криз показує, що цей показник досить скоро знову зазнає покращення. Також не можна не згадати про рекордне зростання глобального рівня безробіття, що значно зменшило потік інвестицій у робочу силу, а отже і розмір середньої заробітної плати.

Пандемія зумовила призупинення світового виробництва, і, як наслідок, зменшення попиту на сировину. Разом із загальною нестабільністю це стало одним із головних факторів небажання інвесторів вкладати капітал у промислові підприємства. Виникла парадоксальна ситуація, коли країни з розвинутою економікою більшою мірою відчували наслідки карантинних обмежень, ніж країни, що розвиваються.

Відтепер більш популярними серед інвесторів є фармацевтична та медична галузі, а також ІТ- сфера.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ МІНІМІЗАЦІЇ НЕГАТИВНОГО ВПЛИВУ КАРАНТИННИХ ОБМЕЖЕНЬ НА РОЗВИТОК МІЖНАРОДНОЇ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

3.1. Основні напрями зменшення негативних наслідків карантинних обмежень в інвестиційній сфері

Інвестиційна політика – важлива складова заходів протистояння наслідкам пандемії. Кілька багатосторонніх груп, у тому числі країни Великої двадцятки (G-20), виступили із заявами на підтримку міжнародних інвестицій. Понад 70 країн вжили заходів щодо зменшення негативного впливу на ПІІ або захисту вітчизняних виробників від поглинання іноземними компаніями [18].

Залучення ПІІ залишається важливою складовою світової економічної політики. Загалом у 2019 р. 54 країни розробили близько 107 заходів, які стосуються іноземних інвестицій; три чверті із них були спрямовані на лібералізацію, стимулювання і спрощення інвестиційних процесів, причому найбільшу активність проявляли країни, що розвиваються та ринки Азії. Кроки в напрямку лібералізації були зроблені у гірничодобувній, енергетичній, фінансовій, транспортній та телекомунікаційній галузях. Кілька країн спростили адміністративні процедури для інвесторів або розширили режими стимулювання інвестицій [21].

Поширення COVID-19 світом зумовило необхідність змінити стратегію заохочення інвестицій, підвищивши увагу до інфраструктури та сфери послуг. Інвестиції, спрямовані на використання факторів виробництва, ресурсів й дешевої робочої сили, зберігають свою важливість, проте можливості залучення таких інвестицій звужуються. Це вимагає певного перебалансування у бік внутрішнього і регіонального попиту на послуги. Інвестиції у зелену (екологічну) і синю високотехнологічну економіку, а

також в інфраструктуру та внутрішні послуги мають великий потенціал сприяння досягненню Цілей сталого розвитку (ЦСР).

Кількість фондів сталого інвестування швидко зростає. За оцінками ЮНКТАД, сума інвестицій у сталий розвиток досягла 1,2-1,3 трлн. дол. США. Однак, більша частина цих коштів інвестується у розвинених країнах (наприклад, у освоєння відновлюваних джерел енергії) [24].

Прогрес інвестування у ЦСР вимагає не тільки мобілізації коштів та їх направлення у пріоритетні сектори. Він також потребує використання раціональної екологічної, соціальної та управлінської практики у діяльності підприємств для забезпечення позитивної віддачі інвестицій. І в цьому випадку глобальні ринки капіталу відіграють важливу роль. Фондові біржі слугують платформою сталого фінансування та надають рекомендації для корпоративного управління. Більше половини бірж у всьому світі в даний час надають рекомендації допущеним до котирування компаніям щодо звітності з питань сталого розвитку. Регулятори фондового ринку, директивні органи, а також міжнародні організації, такі як ООН з її ініціативою щодо екологічно та соціально відповідальних фондових бірж і Міжнародна організація комісій з цінних паперів, також вимагають використання раціональної екологічної, соціальної та управлінської практики.

Понад 150 країн прийняли національні стратегії сталого розвитку або переглянули наявні плани розвитку з урахуванням ЦСР. Дані аналізу ЮНКТАД дозволяють зробити висновок, що, попри наявність багатьох стратегій, які визначають необхідність додаткових фінансових ресурсів, дуже мала їх кількість містить конкретні дорожні карти сприяння інвестуванню в ЦСР.

З часу прийняття ЦСР були зроблені певні зусилля у напрямку активізації сприяння інвестиціям у сталий розвиток. Спеціально для лібералізації та заохочення інвестицій, орієнтованих в основному на транспорт та інновації, а також виробництво продовольчих товарів та сільське господарство, у всьому світі було прийнято понад 150 інвестиційних

заходів. Цього замало для того, щоб переорієнтувати весь національний інвестиційний режим на інвестування в ЦСР [25].

Необхідний більш системний підхід до відображення ЦСР в національних інвестиційних політиках країн світу, а також до включення сприяння інвестуванню у національні стратегії ЦСР.

Терміново необхідний новий комплекс глобальних заходів для сприяння «потужного поштовху» інвестицій приватного сектора в ЦСР. Спираючись на шість трансформуючих заходів, запропонованих в Основах інвестиційної політики сталого розвитку, новий План дій ЮНКТАД об'єднує кілька інструментів політики і являє собою механізм реалізації Стратегії Генерального секретаря ООН з фінансування реалізації Порядку денного сталого розвитку до 2030 р. [25].

У Плані дій представлено ряд варіантів ведення інвестиційної політики для вирішення завдань мобілізації, вкладення і забезпечення віддачі інвестицій, з якими у першу чергу стикаються країни, що розвиваються. Він передбачає наступні шість трансформуючих заходів [27]:

- 1) охоплення ЦСР системами національної інвестиційної політики та режимом міжнародних інвестиційних договорів;
- 2) переорієнтація стратегій заохочення та спрощення інвестицій у бік інвестування в ЦСР;
- 3) розробка регіональних угод про інвестування в ЦСР;
- 4) заохочення створення нових форм партнерств для інвестування в ЦСР;
- 5) затвердження екологічних, соціальних та управлінських стандартів на фінансових ринках на основі створення глобального механізму моніторингу з однаковим підходом до розкриття інформації;
- б) зміна глобального ділового мислення.

Відповідно до рішення Генеральної Асамблеї ООН ЮНКТАД буде і далі регулярно відслідковувати глобальні тенденції та політику інвестування в ЦСР за допомогою «Глобального огляду тенденцій інвестування в ЦСР»,

«Глобального огляду політики інвестування в ЦСР» і «Доповідей про світові інвестиції». Вона також буде і надалі сприяти інвестуванню в ЦСР за допомогою глобальних платформ, таких як Всесвітній інвестиційний форум, в партнерстві із усіма основними зацікавленими сторонами в області інвестицій і розвитку [9].

В умовах кризи було прийнято нові заходи щодо спрощення, утримання та заохочення інвестицій. Кілька країн зробили кроки у напрямку полегшення адміністративного тягаря для фірм і зменшення бюрократичних перешкод з метою прискорення виробництва або поставки товарів у період пандемії. Криза і, як наслідок, порушення звичного режиму надання державних послуг також прискорили впровадження мережевих інструментів та електронних платформ державних послуг, що забезпечує безперервність надання основних послуг підприємствам та інвесторам. У 2020 р. ЮНКТАД представила матеріали про зусилля агентств щодо заохочення інвестицій (АЗІ) у всьому світі з реагування на надзвичайну ситуацію.

Інші заходи державного регулювання стосуються інвесторів у сфері охорони здоров'я. Вони включають ряд вимог до приватних фірм переходити на виробництво виробів, необхідних для реагування на пандемію COVID-19, та передбачають можливість підтримки фабрик, виробничих підрозділів, приватних медичних установ або виробів медичного призначення.

Для сприяння притоку інвестицій принаймні 13 країн запропонували нові інвестиційні пільги. Сім країн спростили або оптимізували адміністративні процедури. Кроки, зроблені у цьому напрямку, включають створення механізмів єдиного вікна, скасування дозвільного порядку, зниження адміністративних зборів, усунення дискримінаційного ставлення до іноземних інвесторів у процесах ліцензування та створення інвестиційного порталу для сприяння встановленню контактів між вітчизняними та зарубіжними інвесторами [18].

Вирішення проблем і використання можливостей вимагає змін самої парадигми інвестицій та розвитку:

1) від націленості на експортоорієнтовані інвестиції, які мають на меті підвищення ефективності у вузькоспеціалізованих сегментах глобальних ланцюжків доданої вартості (ГЛВ) до націленості на експорт плюс інвестиції у виробництво на регіональний ринок і плюс інвестиції у більш широкую виробничу базу;

2) від конкуренції за інвесторів у одному місці до конкуренції за диверсифіковані інвестиції, засновані на гнучкості та сталості;

3) від пріоритету великих промислових інвесторів з «великою інфраструктурою» до визнання певної ролі дрібних виробничих об'єктів і послуг з «компактною інфраструктурою».

Нарешті, необхідно змінити стратегію заохочення інвестицій, посиливши в ній значимість інфраструктури та послуг.

Залучення інвестицій у інфраструктуру та внутрішні послуги, а також у зелену та високотехнологічну економіку передбачає створення ринку для нових секторів (наприклад, поновлюваних джерел енергії, водопостачання та санітарії, охорони здоров'я – тобто типових секторів, пов'язаних із ЦСР) і орієнтацію на інший тип фінансування (проектне фінансування замість традиційних ПП), і на інший тип інвесторів (інвесторів у проекти з додатковою віддачею, інституційних інвесторів і соціальних підприємців), що діють в іншій екосистемі (стандартів і правил регулювання фінансового ринку).

Обумовлена COVID-19 криза чи не найбільше вплинула на світовий туризм. На даний момент ця сфера переживає переломний момент, коли потрібно узгодити зусилля, націлені на підтримку наявних засобів до існування.

Ключову роль у відновленні туризму могли б зіграти впровадження інновацій та цифровізації, використання місцевих цінностей і створення гідних робочих місць для всіх, особливо для молоді, жінок та представників інклюзивних груп у нашому суспільстві. Для цього сектору необхідно активізувати зусилля з метою створення нової моделі, яка сприяла б розвитку

партнерських відносин, передбачала би врахування інтересів народів приймаючих країн, просування науково обґрунтованої політики, а також приплив інвестицій у розвиток вуглецево нейтральних технологій.

Хоча країни та міжнародні організації здійснили ряд заходів з метою пом'якшення соціально-економічних наслідків COVID-19 і відновлення туризму, масштаби кризи вимагають додаткових зусиль і постійної підтримки.

Розвиток туризму сприяє інвестиціям і відкритості економік країн для торгівлі, оскільки туризм і пов'язані з ним сектори вимагають широкого спектру товарів і послуг, багато з яких країни зі слабкою економікою не в змозі виробляти. Тільки в малих острівних країнах, що розвиваються (МОКР), дані про ПІІ в нові проекти за 2015-2019 рр. показують, що на проекти в області подорожей, туризму та готельного бізнесу припадало більше половини всіх нових інвестицій [19].

Загалом уряди країн оперативно розробляють заходи щодо пом'якшення наслідків для цього сектора, і вже є ефективні приклади пакетів заходів підтримки. Наприклад, Сейшельські Острови та Еквадор відклали терміни сплати спеціальних податків у секторі туризму, а Кенія, Південна Африка, Китай, Литва, Португалія, Польща та Іспанія надали кошти підприємствам, які постраждали від пандемії, у вигляді спеціальних фондів, моделі гарантійного фонду на оплату дорожніх витрат, субсидій або спільного фінансування витрат на відкладені або відмінені заходи. У Швейцарії Спілка готельного кредитування надає існуючим клієнтам відстрочку амортизації на термін до одного року, а також вкладає інвестиції клієнтів, які фінансували їх за рахунок грошових потоків протягом останніх двох років, а грузинські банки оголосили про реструктуризацію боргу для всіх фізичних осіб, та особливо для туристичних фірм [24].

Майже 1,6 млрд. з 2 млрд. людей, зайнятих у неформальному секторі, значною мірою страждають від заходів ізоляції та/або від того, що працюють у найбільш постраждалих секторах, включаючи туризм. Відсутність

адекватних умов для гідної праці, у тому числі занадто довгий робочий день, низька заробітна плата, відсутність соціального захисту та дискримінація найбільш помітно проявляються в неформальному секторі. Самозайняті працівники та малі підприємства, на яких зайнято більшість працівників у неформальному секторі, становлять 60% готельного господарства та громадського харчування [25]. Саме тому пакети заходів зі стимулювання та надання допомоги повинні забезпечувати особам, зайнятим у неформальному секторі, право на отримання допомоги.

Вкрай важливо, щоб уряди країн, оперативно реагуючи на кризу, за підтримки партнерів з розвитку розглянули можливість зосередити увагу на впливі сектора туризму на джерела коштів для існування та можливості працевлаштування мільйонів людей у всьому світі. Необхідно захищати права працівників і докладати всіх зусиль для збереження їхніх робочих місць.

Масштаби впливу COVID-19 на туризм вимагають вживання рішучих заходів, що гарантують виживання підприємств і збереження робочих місць. Так, у короткостроковій і середньостроковій перспективі можна розглянути питання про тимчасове звільнення від сплати податків або про зміну термінів сплати податків та інших платежів, застосування спеціальних схем підтримки зайнятості, а також про умови кредитування, адаптованих для туризму, з метою збереження джерел засобів до існування та запобігання банкрутств.

Короткострокова та середньострокова пряма фінансова допомога особливо необхідна вразливим групам населення. Це можна зробити за допомогою мікрогрантів, програм роботи з турботою про природу, надання додаткових пільг, або за допомогою заходів цільової фінансової підтримки в інтересах розвитку підприємництва. Деякі джерела фінансування вже задіяні: наприклад, кошти, виділяються фондом «Lion's Share Fund», на субсидування громад, що залежать від дикої природи, з метою підвищення їхньої інвестиційної привабливості [24].

У рамках цього процесу ключове значення для вироблення творчих рішень буде мати соціальний діалог. Конкретні рекомендації щодо гарантій гідної роботи містяться в міжнародних трудових нормах, які є своєрідним «компасом», коли мова йде про гідну зайнятість у контексті реагування на кризу. Потрібно захистити здоров'я працівників повітряного та морського транспорту, мають бути введені гарантії, які дозволять вирішити безпрецедентні проблеми, пов'язані з репатріацією решти членів екіпажів, а після цього дотримуватися стандартів гідної праці.

Таким чином, головною запорукою успішного виходу зі світової кризи є дія на перспективу – кожній країні необхідно розробити середньострокову стратегію стабілізації своєї економіки, виходячи з власних потреб та особливостей.

Переважає більшість країн світу запроваджує інвестиційну політику, яка допоможе відновити рух капіталу, який суттєво уповільнився після пандемії. На сьогоднішній день активно стимулюються ПІІ в інфраструктуру та сферу послуг. Світова криза зумовила активізацію роботи фондів сталого інвестування, які фінансують підприємства та працюють на принципах раціональної екологічної, соціальної й управлінської практики. Проте наявних заходів недостатньо для прийняття ЦСР у всьому світі, так як стимулювання роботи підприємств на засадах сталого розвитку має відбуватися на законодавчому рівні у всіх країнах. Наразі це відбувається на рівні міжнародних організацій, найбільш значимою з яких є ЮНКТАД.

Чимало держав світу здійснюють підтримку підприємств, які постраждали від спалаху COVID-19 найбільше, шляхом надання податкових пільг або фінансової допомоги. Пожвавилася робота агентств із заохочення інвестицій, а також підприємств у сфері охорони здоров'я.

Однією з галузей, які постраждали від глобального карантину найбільше, став туризм. Щоб повернути собі інвестиційну привабливість, підприємства даної сфери потребують екстреного впровадження нових

технологій у свою роботу. Особливо постраждали від ситуації, що склалася, малі острівні країни, що розвиваються.

Проаналізувавши вищенаведене, можна виділити такі основні заходи в інвестиційній сфері, направлені на зменшення негативного впливу від карантинних обмежень:

1. Економічні: розвиток зеленої економіки та низьковуглецевої енергетики, активізація ІТ-сфери.
2. Нормативно-правові: визначення владою пріоритетних напрямків інвестицій, регулювання інвестиційний потоків на законодавчому рівні.
3. Інформаційні: налагодження комунікацій, просвітницька робота щодо психологічного здоров'я працівників.

3.2. Перспективи розвитку міжнародної інвестиційної діяльності

Оптимістично налаштовані фахівці розглядають коронакризу як механізм оновлення світової економіки. Існують думки, що карантин, спричинений спалахом COVID-19, виконав своєрідну роль санітара на світових ринках, знищивши застарілі форми виробництва в різноманітних галузях.

ООН здійснила аналіз шести мегатрендів післякоронавірусного розвитку: обсягів даних і гіперкомунікацій; благополуччя, здоров'я та життя населення; низьковуглецевої економіки та зеленої енергетики; безвідходного виробництва; економіки біологічного зростання та психологічного комфорту.

На прикладі України можна констатувати, що карантин змусив економіки держав світу наблизитись до вищезгаданих мегатрендів. У нашій країні активізувалася робота ІТ-компаній, кур'єрської доставки та фармацевтики. Для того, щоб утриматися на плаву, ресторани та готелі вдаються до креативних рішень задля збереження та поповнення своєї клієнтської бази. Таким чином, закриваючи двері для одних галузей,

пандемія дала змогу розвиватися іншим, більш перспективним. У майбутньому це може мати вплив на динаміку розподілу капіталовкладень у світі, так як інвестори частіше вкладають ресурси у щось нове та цікаве.

Також після пандемії може поширитися тенденція інвестицій не тільки у підвищення кваліфікації працівників, а й у їх психологічну підтримку – різкі зміни в соціальному житті послугували нагадуванням про важливість психічного здоров'я людей.

COVID-19 змінив пріоритети, і тепер цінні папери нафтової та банківської галузей вже не є привабливими для інвесторів у тій мірі, як це було у до карантинні часи. Натомість чимало капіталу вливається в компанії, які працюють з цифровою економікою. Найвідомішими представниками таких компаній є Visa, MasterCard і Apple. Акції енергетичних компаній тепер купують більш охоче, якщо вони працюють з відновлюваними джерелами енергії.

Стрімко росте популярність так званих зелених облігацій, тобто фінансових зобов'язань, які передбачають інвестування у проекти екологічного спрямування. Так, загальна кількість зелених, сталих та соціальних облігацій у 2020 р. наблизилася 425 млрд. дол. США, а за весь період існування ринку зелених облігацій їх загальна вартість оцінюється в 1 трлн. дол. США [4].

Україна також не залишилася осторонь – у 2020 р. було прийнято Закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення залучення інвестицій та запровадження нових фінансових інструментів», який вводить поняття зелених облігацій та встановлює вимоги до фінансування та/або рефінансування проектів екологічного спрямування. Прийняття даного закону є кроком у вірному напрямку, адже навіть до пандемії українське законодавство не мало змоги належним чином контролювати інвестиційні механізми в країні.

За даними дослідження PwC, автоматизація виробництва стане одним із основних інструментів підвищення ВВП розвинених країн вже у 2030 р. Та

карантин показав, наскільки робототехніка може спростити життя в усіх сферах, і завдяки цьому штучний інтелект може стати важливою частиною світової економіки вже набагато раніше. Взимку 2020 р., ще на початку пандемії, ціни акцій таких компаній як IBM та Salesforce зросли на 0,24% [21]. Не виключаємо, що надалі ці цифри будуть тільки збільшуватися, так як будь-яке підприємство має на меті скоротити власні витрати, а автоматизація є ідеальним рішенням це зробити.

Не можна заперечувати ріст популярності онлайн-магазинів на тлі закриття їх стаціонарних конкурентів, тож інвесторів неабияк почали приваблювати такі компанії, як Amazon і Ocado, а також різноманітні постачальники логістичних послуг. Це призвело до того, що у 2020 р. Індекс інновацій наступного покоління (Next Generation Innovation Index) зріс на 10,48% і електронна комерція стає все більш популярним об'єктом інвестування [13].

Проте не все у світовому русі інвестицій зміниться кардинально, наприклад, актуальними залишаться капіталовкладення в інфраструктуру та компанії, які займаються виготовленням і постачанням деталей для обладнання.

Напевно, однією з найбільших змін, які були внесені завдяки COVID-19, стало те, що соціальна сторона діяльності компанії стала одним із найважливіших факторів для її клієнтів, а отже і для інвесторів. Відповідно до звіту Edelman «Барометр Довіри», близько третини опитуваних людей перестали бути споживачами того чи іншого бренду через некоректну реакцію на події, пов'язані з пандемією [6].

Це спонукало компанії звернути увагу на свої комунікації – як внутрішні, так і зовнішні. Діючи як виробники товарів і послуг, вони звертають увагу на цінності своїх клієнтів, а будучи у якості роботодавців, намагаються задовольняти потреби своїх працівників у нових умовах задля того, щоб продовжувати успішно конкурувати з іншими та зберегти своє місце на ринку.

Надалі інвестори будуть активніше вливати капітал у компанії, які активно спілкуються зі своїми клієнтами, знають їхні смаки та постійно оновлюють інформацію про цінності та ідеали своєї аудиторії. Також більшу вірогідність отримати фінансування матимуть компанії, які крім своєї основної діяльності виконують певну суспільно значущу роботу – це допоможе заробити хорошу репутацію.

Оскільки пандемія привернула увагу суспільства до комп'ютерних технологій та інновацій, компанії, які не знехтували даним трендом, також будуть у перших рядах серед об'єктів для капіталовкладень. Перенесення форумів і конференцій в онлайн-режимі, запровадження VR/AR технологій у своїх сервісних моделях, відкритість у всесвітній мережі свідчить про те, що організація не планує зупинитися за будь-яких обставин і завжди готова до змін, що не може не викликати інтерес серед потенційних інвесторів.

За прогнозами економістів, 2021 р. стане роком стабілізації та відновлення виробництва. Це означає, що потреба у сировині збільшиться, і це може допомогти країнам, які спеціалізуються на видобутку й експорті сировини, скоріше вийти з кризової ситуації. Так як економіка України є більшою мірою сировинною, наша країна також може отримати певну вигоду, відновивши потік ПІІ у видобувну та переробну галузь.

Країни, економіки яких пов'язані між собою, підтримують одна одну за допомогою інвестицій в ослаблі після глобального карантину галузі. Значна відповідальність лягла на агентства з просування інвестицій, які змогли у швидкі строки перевести свою діяльність в онлайн і надавати релевантну інформацію з приводу капіталовкладень під час COVID-19. Проте, на жаль, дана практика ще не набула поширення по всій земній кулі, а наявна лише в розвинених країнах.

Якщо до поширення коронавірусу основна функція таких агентств полягала у нагляді за інвестиційними потоками в країну свого розташування, то тепер їхня місія стала більш глобальною – допомогти перезапустити економіку після потрясіння. Як не дивно, агентства з просування інвестицій

можуть і самі виступати в ролі капіталовкладників. Найчастіше вони інвестують в інформаційні технології, а саме в захист даних, що пов'язане зі специфікою їх роботи.

Наразі ситуацію для таких агентств можна описати словами «все або нічого» – вони можуть або підвищити свій статус на світовій економічній арені, або показати себе неефективними.

Як вже було згадано, більш розвинені країни постраждали від пандемії сильніше, а отже країни, що розвиваються, оговтаються від економічного потрясіння дещо швидше, що може зрівняти або наблизити економіки країн, між якими раніше була суттєва різниця.

Безумовно, президентські вибори у США стали важливою геополітичною подією для всього світу, адже подальші дії нової влади однієї з найвпливовіших країн матимуть вплив на економіки інших держав, у тому числі і на інвестиційний рух у світі.

За оцінками експертів, колапс глобальної економічної діяльності у 2020 р. був дещо менш серйозним, ніж прогнозувалося раніше. Найближчі перспективи залишаються вкрай невизначеними, і все ще можливі різні сценарії економічного зростання. Негативний сценарій, за якого кількість заражень коронавірусом продовжить зростати, а розповсюдження вакцини затримується, може обмежити ріст глобальної економіки до 1,6% у 2021 р. Тим часом, у разі розвитку сценарію з успішним контролем пандемії та швидшим процесом вакцинації, глобальне економічне зростання може пришвидшитися майже до 5% [7].

У «Звіті про світові інвестиції» від ЮНГТАД сказано, що дані про злиття та поглинання, інвестиції та фінансування проектів дають неоднозначну картину тенденцій та підтверджують не найоптимістичніші перспективи на 2021 р. Зниження обсягів оголошених міжнародних угод із проектним фінансуванням, важливих для інвестицій в інфраструктуру, було більш стриманим (на рівні 2%), але підйом в останньому кварталі 2020 р. в основному був зосереджений у розвинених країнах [27].

Для країн, що розвиваються, перспективи на 2021 р. є основною проблемою. Незважаючи на те, що потоки ПІІ у таких країнах здавалися відносно стійкими у 2020 р., фінансування міжнародних проектів знизилося на 7% [7]. Цей тип інвестицій має велике значення для виробничого потенціалу та розвитку інфраструктури і, отже, для стійких перспектив відновлення економіки. У звіті попереджається, що набагато обмеженіша спроможність країн, що розвиваються, створювати пакети економічної підтримки для стимулювання інвестицій в інфраструктуру призведе до асиметричного відновлення потоків ПІІ.

У ЮНКТАД очікують, що збільшення глобальних потоків ПІІ у 2021 р. відбуватиметься не за рахунок нових інвестицій у виробничі активи, а через транскордонні злиття та поглинання, особливо в галузі технологій та охорони здоров'я – двох сфер, які постраждали від пандемії найбільше. Хоча їхня інвестиційна активність сповільнилась на початку 2020 р., зараз інвестори готові скористатися перевагами низьких процентних ставок та зростаючих ринкових цінностей для придбання активів на закордонних ринках для розширення, а також конкурентів та менших інноваційних компаній, які постраждали від кризи. Європейські компанії планують залучити більше 60% технологічних угод у вартісному вираженні, але у кількох економіках, що розвиваються, також спостерігається зростання [9].

Індія та Туреччина залучають рекордну кількість угод у сфері ІТ-консалтингу та цифрового сектору, включаючи платформи електронної комерції, послуги з обробки даних та цифрові платежі. Близько 80% компаній-поглиначів базуються в розвинутих економіках, у першу чергу в Європі, але кілька транснаціональних підприємств з країн, що розвиваються, є активними покупцями. Наприклад, південноафриканські інвестори планують придбати частки у постачальників медичних послуг по всій Африці та Азії, а індійські ІТ-компанії оголосили про збільшення придбань, націлених на європейські та інші ринки послуг з інформаційних технологій, на 30% [18].

Пандемія продовжуватиме займати центральне місце в нашому житті у 2021 р. Уряди матимуть справу з новими спалахами COVID-19, і їм потрібно буде розподілити вакцину серед свого населення, як тільки вона стане доступною. Крім того, людям і компаніям доведеться адаптуватися до того, що зміни в їх роботі, навчанні та житті будуть діяти й надалі.

Безумовно, до повномасштабного вакцинування пандемія залишатиметься проблемою для світових ринків, у тому числі й інвестиційного. Тим не менше, 2021 р. повинен бути простішим в орієнтації та менш економічно шкідливим, ніж 2020 р. Таку ситуацію обумовлює більш глибоке знання вірусу та заходи, необхідні для боротьби з його поширенням. Крім того, глобальний попит знаходиться під меншою загрозою загального колапсу. Нарешті, заходи щодо підтримки економіки існують і продовжують масштабуватися, що створює менший рівень загальної небезпеки. Отже, хоча ми очікуємо, що економічне зростання буде залишатися під певним тиском протягом останнього кварталу 2020 р. та у першому кварталі 2021 р. прогнозується його поступове відновлення.

Вирішення проблем, спричинених пандемією, за допомогою безпечних, ефективних та широко доступних вакцин дозволить економікам відновити інвестиційні потоки після їхньої стагнації та глибокого спаду у 2020 р. За оцінками експертів, покращення ситуації має бути відчутним для населення світу на початку літа, коли ті сектори, які найбільше постраждали від локдауну, відновлять свою роботу.

Зменшення глобальної інвестиційної активності може спричинити зріст рівня інфляції, проте лише до помірному рівня. Посилення споживчого попиту та певний дефіцит пропозиції повинні сприяти зростанню цін. Але загальна слабкість ринку праці та зменшений попит на кредити у приватному секторі означають, що цей процес нормалізації ціноутворення навряд чи заважатиме центральним банкам у виконанні своєї ролі у стабілізації економіки. Нещодавні зміни в їх грошово-кредитній політиці, із прийняттям

середнього рівня інфляції дозволять підтримувати показники, близькі до нуля, навіть якщо рівень безробіття продовжує знижуватися.

Важливою характеристикою найближчого економічного відновлення є його нерівномірність, так як деякі країни та галузі будуть рухатися у цьому напрямку швидше, ніж інші. Очікується, що діяльність у все ще депресивних секторах, таких як продовольче обслуговування, подорожі та готельний бізнес, повернеться на докарантинний рівень, сприяючи подальшому зниженню рівня безробіття. Тим не менш, ці сектори, а також продажі товарів загального користування, одягу та аксесуарів, продовжують стикатися з довгостроковими проблемами.

Отже, можна виділити оптимістичний та песимістичний підходи до прогнозування економічної ситуації після спалаху COVID-19. Згідно з оптимістичним підходом, глобальна пандемія прискорила введення інновацій у всі галузі економіки. Україна також не залишилася осторонь, слідуючи шістьом мегатрендам ООН, які перенаправили увагу інвесторів з цінних паперів нафтових і фінансових компаній на IT та екологічні.

Завдяки пандемії фінансування екологічних проектів стало заохочуватися на законодавчому рівні у чималій кількості країн. Крім того, прискорився процес автоматизації в усьому світі та збільшився рівень соціальної відповідальності населення. Проте деякі тенденції не втратили свою актуальність – інвестиції у компанії, які виготовляють деталі та обладнання, і надалі будуть користуватися популярністю серед капіталовкладників.

Згідно з прогнозами, 2021 р. буде характеризуватися початком відновлення світового виробництва та пожвавленням міжнародного співробітництва, зокрема на інвестиційному поприщі. Це зумовить активізацію роботи агентств з просування інвестицій у країнах із розвинутою економікою. Щодо країн, що розвиваються, думки різняться – одні вчені вважають, що пандемія допоможе їм зрівнятися з більш розвиненими державами, а інші стверджують, що зменшення потоків ПІІ та загальне

фінансове виснаження може зіграти для них роль своєрідного економічного стимула.

Темпи подальшого відновлення світової економіки також будуть залежати від нового керівництва одного з найбільших донорів інвестицій – США, – та темпів вакцинації населення. Крім того, численні пільги та спрощення механізмів інвестиційних процесів у всьому світі можуть прискорити відновлення глобального руху капіталу.

Очікується, що пандемія спричинить контрольоване прискорення темпів світової інфляції, що у поєднанні з різними рівнями розвитку окремих країн та галузей зробить процес виходу з кризи нерівномірним і складним.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі бакалавра проведено теоретичне узагальнення та здійснено нове вирішення науково-практичного завдання щодо визначення впливу пандемії коронавірусу на прийняття інвестиційних рішень у міжнародній економічній діяльності. У рамках дослідження проведено аналіз поняття «інвестицій» як підгрунтя процесу фінансового забезпечення підприємства, виявив, що дана категорія є надзвичайно багатогранною, вчені з різних наукових течій визначають цей термін згідно своїх дослідницьких запитів. Розглянуто поняття втечі капіталу та чистого припливу капіталу. Визначено, що перше визначення характеризується великим обсягом інвестицій у більш сприятливі для цього країни, а друге – різницею між капіталом, який надійшов з-за кордону, та вивезеним капіталом.

Систематизовано джерела інвестицій, звідки компанії мають змогу отримувати ресурси для покращення своєї роботи. Виявлено, що уряди держав намагаються всіляко сприяти надходженню зарубіжних інвестицій у свої проекти. Серед основних джерел інвестицій виділено державну іноземну допомогу у вигляді грантів, кредитів та ін. як досить суперечливу категорію, так як виявлено випадки, коли державна іноземна допомога мала позитивний вплив на економіку країни-реципієнта (як приклад наведено Ізраїль та Угорщину), і поряд із ними виділено чимало прикладів невдалого використання такої допомоги (особливе поширення даної практики віднайдено в африканських країнах).

У роботі виявлено відмінні риси між інвестиційною конкурентоспроможністю та інвестиційною привабливістю. Встановлено, що вищезгадані поняття мають різні об'єкти, вимірюються кожна своєю одиницею, а також їх характеризують різні за сутністю процеси. Дослідження показало, що інвестиційна привабливість є набагато ширшою категорією, що вміщає в собі більшу кількість критеріїв.

У процесі дослідження встановлено, що існують два основних види інвестицій, кожен з яких є доцільним у певній ситуації залежно від мети інвестора та організації, в яку вливається капітал. Інвестиції у фондові цінності є доречними при створенні нових потужностей і робочих місць, а інвестиції в майнові цінності будуть доцільними у випадку, якщо переслідується мета запровадження новітніх технологій на підприємствах. Помічено інтенсифікацію світового руху інвестицій, так як, кількість країн, які наростили фінансові ресурси і, як наслідок, мають їх надлишок, збільшується з кожним роком. Якщо раніше розвинені країни самі були об'єктом інвестування, то тепер їм стало вигідніше вкладатися у виробництво бідніших країн у зв'язку з тим, що ресурси там є дешевшими, а уряди більш охоче приймають іноземний капітал.

Варто наголосити на твердженні, що добре налагоджений рух інвестицій має вагомий позитивний ефект не лише для підприємства, яке їх отримує, але і для держави загалом. Державну політику варто скерувати згідно з вектором надання фінансової підтримки підприємств щодо їх міжнародної економічної діяльності, оскільки це сприяє розвитку підприємств. Визначено ступень важливості міжнародних організацій на інвестиційному поприщі. Встановлено, що вони регулюють відносини між країнами-членами, визначають ті чи інші правила розвитку економіки окремих держав або навіть регіонів, накладають обмеження чи, навпаки, сприяють активізації діяльності в певних областях певним країнам (підприємствам, що їх представляють). Саме тому для підприємства, яке здійснює зовнішньоекономічну діяльність (особливо збутову) надзвичайно важливо бути цікавими для таких організацій.

Доведено, що коронавірус негативно вплинув на світові потоки інвестицій, що спричинило падіння ключових економічних показників у всіх державах світу. Деякі галузі постраждали меншою мірою, деякі – більшою, проте заперечувати погіршення економічної ситуації в усіх економічних аспектах неможливо.

У ході роботи виявлено, що під час кризи, спричиненої пандемією, правила гри на інвестиційному полі значно змінилися – стали іншими пріоритетні напрямки капіталовкладень і критерії, за якими інвестори обирають об'єкти для фінансування. Хоч COVID-19 створив економічну зону турбулентності в усіх галузях економіки, тих, хто витримають ці потрясіння, буде нагороджено стабілізацією доходів і прибутками в майбутньому.

У рамках роботи розкрито важливість іноземних інвестицій на прикладі провідних країн світу та на тому, як їх економіка змінилася з поширенням COVID-19 і, відповідно, зі зменшенням притоку капіталовкладень. Для покращення ситуації було запропоновано низку заходів у нормативно-правовій, економічній та інформаційній сферах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Annual Report on the OECD Guidelines for Multinational Enterprises 2020 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.oecd.org/daf/inv/mne/annualreportsontheguidelines.htm>.
2. Bellak C. Lessons from Austria's Post-war Pattern of Inward FDI for CEECs. WIIW-report / Bellak C. – Vienna, 2016.
3. Borenstein E. How Does Foreign Direct Investment Affect Economic Growth? / Borenstein E. // NBER Working Paper No. 5057 – Cambridge, 2016.
4. Climate Bond Initiative [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.climatebonds.net/>.
5. COVID-19 Data Repository by the Center for Systems Science and Engineering (CSSE) at Johns Hopkins University [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://github.com/CSSEGISandData/COVID-19>.
6. Edelman Trust Barometer [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cdn2.hubspot.net/hubfs/440941/Trust%20Barometer%202020/2020%20Edelman%20Trust%20Barometer%20Global%20Report-1.pdf>.
7. Foreign Direct Investment Statistics: Data, Analysis and Forecasts // The World Bank Group [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.oecd.org/corporate/mne/statistics.htm>.
8. Foreign direct investment, net inflows (BoP, current US\$) [Електронний ресурс] // The World Bank. – Режим доступу: <https://data.worldbank.org/indicator/BX.KLT.DINV.CD.WD>.
9. Future Possibilities Report, United Nations Organization, 2020 // The World Bank Group [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.un.org/sites/un2.un.org/files/20200720_un75_uae_futurepossibilitiesreport.pdf.

10. Gitman L.J. *Fundamentals of Investing* / L.J. Gitman, M.D. Joehnk, S.B. Smart. – 11th ed. – Boston, Mass: Prentice Hall, 2016. – 662 p.
11. Growth of the global gross domestic product (GDP) from 2009 to 2021 [Електронний ресурс] // The World Bank. – Режим доступу: <https://www.statista.com/statistics/273951/growth-of-the-global-gross-domestic-product-gdp/>.
12. Harvey Nash KPMG CIO Survey [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.hnkpmgciosurvey.com/>.
13. Index Solutions – MSCI [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.msci.com/index-solutions>.
14. Korniienko A.A. The definitions of foreign direct investment in the world / A.A. Korniienko // *Wplyw badan naukowych: Zbior raportow naukowych*, 28 – 30.04.2013. – Bydgoszcz, 2016. – P. 59 – 61.
15. Labour Force Statistics // The World Bank [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.oecd.org/sdd/labour-stats/unemployment-rates-oecd-update-january-2021.htm>.
16. Mann R. V. Economic validation of efficient model for financing of current capital at Ukrainian industrial enterprises / R. V. Mann // *Вісник Черкаського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки*. – Вип. 45, Ч. 2. – 2017. – С. 5 – 10.
17. Michael E. Porter, “How Competitive Forces Shape Strategy”, *Harvard Business Review*, May 1979 (Vol. 57, No. 2), pp. 137–145.
18. Official site of United Nations Conference on Trade and Development [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.unctad.org.
19. Post COVID-19: investment promotion agencies and the “new normal” [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://docs.google.com/document/d/1X9al08uzY5tcfb6DJLL0kcYyNwU8Hi_ZCygKvVnmVcM/edit.
20. Ptashchenko L.O. Innovative solutions to the problems of social investment / L.O. Ptashchenko, M. Chechelashvili // *Економічний розвиток держави та*

- її соціальна стабільність : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф., 15 трав. 2018 р. – Полтава: Пусан А.Ф., Ч. 1. – 2018. – С. 230 – 232.
- 21.PwS UK [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.pwc.co.uk/>.
- 22.Sothan, S. (2017). Causality between foreign direct investment and economic growth for Cambodia. *Cogent Economics & Finance*, 5(1), 1277860. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://doi.org/10.1080/23322039.2016.1277860>.
- 23.Statista [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.statista.com/>
- 24.The World Bank. Global Economic Prospects. June 2020 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.worldbank.org/en/publication/globaleconomic-prospects>.
- 25.UNCTAD // TheWorldBank [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://unctad.org/>.
- 26.UNCTAD, FDI/MNE database [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.unctad.org/fdistatistics.
- 27.World Investment Report 2020 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://unctad.org/webflyer/world-investment-report-2020>.
- 28.Асоціація експертів зі сталого розвитку (ASDE) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.asde.org.ua/>.
- 29.Бережна А.Ю. Зміна приватизаційної парадигми як фактор залучення прямих іноземних інвестицій / А.Ю. Бережна // *Економіка і регіон*. – 2018. – № 1. – С. 11 – 15.
- 30.Бирка М. І. Класифікація прямих іноземних інвестицій / М. І. Бирка // *Вісн. Нац. ун-ту «Львів. політехніка»*. – 2016. – № 725. – С. 24 – 31.
- 31.Гамбург І. А. Наукове обґрунтування та законодавче закріплення поняття «іноземна інвестиція» / І. А. Гамбург // *Держава та регіони. Сер. Право*. – 2016. – Вип. 1. – С. 80 – 85.

32. Гітман Л. Дж. Основи інвестування / Л. Дж. Гітман, М. Д. Джон. – 1997. – 1008 с.
33. Денисенко М. П. Іноземне інвестування економіки України / М. П. Денисенко // Актуал. проблеми економіки. – 2016. – № 7. – С. 70 – 77.
34. Дергачова В. В. Особливості середовища функціонування підприємств газової промисловості України в контексті формування механізму процесів їх інвестування / В. В. Дергачова, В. В. Чорній // Екон. вісн. Нац. техн. ун-ту України «КПІ»: зб. наук. пр. – 2016. – Вип. 13. – С. 158 – 168.
35. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
36. Державний центр зайнятості. Аналітична та статистична інформація [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.dcz.gov.ua/analitics/68>.
37. Дунська А. Р. Прямі іноземні інвестиції як чинник розвитку економіки України / А. Р. Дунська, О. В. Бойко // Екон. вісн. Нац. техн. ун-ту України «КПІ»: зб. наук. пр. – 2016. – Вип. 13. – С. 460 – 466.
38. Єгорова О. М. Теоретичні аспекти сутності інвестицій та інвестиційної діяльності підприємства / О. М. Єгорова // Бізнес Інформ. – № 2. – 2017. – С. 89 – 94.
39. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення залучення інвестицій та запровадження нових фінансових інструментів» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/738-20#Text>.
40. Залучення прямих іноземних інвестицій в економіку України: проблеми та політика активізації: монографія / В. С. Кравців, М. І. Мельник, В. Б. Антонов. – Львів: ІРД НАН України, 2016. – 368 с.
41. Захарін С. В. Державно-приватне партнерство як перспективний інструмент реалізації інтеграційної стратегії розвитку підприємства (на прикладі сфери туризму і курортів) / С. В. Захарін, Л. Г. Данченко, Ю. В.

- Усенко // Екон. вісн. ун-ту / Переяслав-Хмельниц. держ. пед. ун-т ім. Г. Сковороди. – 2016. – № 29/1. – С. 89 – 97.
42. Заяць Т. А. Інвестиційне забезпечення модернізації робочих місць в антикризовій політиці держави / Т. А. Заяць // Демографія та соціальна економіка. – № 1. – 2016. – С. 51–59.
43. Зубков Р. Механізми активізації інвестиційно-інноваційних процесів регіональної економічної системи: теорія і практика: монографія / Р. Зубков. – Миколаїв, 2017. – 332 с.
44. Інвестиційний менеджмент: підручник / В. М. Гриньова, В. О. Коюда, Т. І. Лепейко та ін. – Х. : ІНЖЕК, 2016. – 544 с.
45. Касич А.О. Нові підходи до методики аналізу інвестиційної діяльності / А. Касич // Ефективна економіка, 2016. – № 3. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/index.php?operation=1&iid=493>.
46. Кількість безробітних в Україні за час карантину зросла на 1-1,3 мільйонів людей [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.epravda.com.ua/news/2020/04/16/659462/>.
47. Козаченко Г.В. Адресні інвестиції у інтелектуальний капітал / Г.В. Козаченко, Ю.С. Погорелов // Економіка. Менеджмент.
48. Комеліна О. В. Інноваційно-інвестиційні механізми сучасного розвитку регіону / О. В. Комеліна // Економіка і регіон. – 2016. – № 3. – С. 16 – 21.
49. Крахмальова Н. А. Інвестиційний клімат і проблеми іноземного інвестування в Україні: монографія / Н.А. Крахмальова, В.В. Ліщук; Київ. Нац. ун-т технологій та дизайну. – Київ: КНУТД, 2017. – 223 с.
50. Лайко О. І. Трансформаційні процеси в інвестиційній системі економіки України: монографія / О. І. Лайко; НАН України, Ін-т проблем ринку та екон.-екол. дослідж. – Одеса: Грінь Д. С., 2016. – 459 с.

51. Майорова Т. В. Інвестиційний процес і фінансово-кредитні важелі його активізації в Україні: монографія / Т. В. Майорова. – К.: КНЕУ, 2016. – 332 с.
52. Макроекономічний та монетарний огляд Національного банку України. Червень 2020 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/MM_2020-06.pdf?v=4.
53. Малюта І. А. Злиття і поглинання як одна з інвестиційних стратегій ТНК / І. А. Малюта, І. А. Лаповець // Бізнес Інформ. – № 12. – 2016. – С. 59 – 65.
54. Методологічні положення з організації державного статистичного спостереження щодо інвестицій зовнішньоекономічної діяльності / М. М. Собко, О. М. Антонова. – К.: Державна служба статистики України, 2016. – 17 с.
55. Навроцька Н. А. Глобалізація інвестиційного процесу: монографія / Н. А. Навроцька. – Дніпропетровськ: Ліра, 2016. – 350 с.
56. НБУ знизить облікову ставку до 5% [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.epravda.com.ua/news/2020/07/21/663156/>.
57. Негрич О. І. Мотиваційний механізм залучення прямих іноземних інвестицій в економіку України в контексті економічної безпеки: монографія / О. І. Негрич, С. В. Васильчак ; Львів. держ. ін-т економіки і туризму. – Львів: Сполом, 2016. – 223 с.
58. Оболенський О. Ю. Перспективи залучення прямих іноземних інвестицій у національну економіку / О. Ю. Оболенський // Економіка і регіон. – 2016. – № 3. – С. 8 – 14.
59. Обушна Н. І. Державне регулювання прямих іноземних інвестицій в Україні / Н. І. Обушна, Т. В. Мацибора. – К.: ННЦ ІАЕ, 2016. – 193 с.
60. Офіційний сайт Mergers and Acquisitions in Ukraine [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mergers.com.ua/ua>.
61. Офіційний сайт Державної служби України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua.

- 62.Офіційний сайт інвестиційного порталу InVenture Investment Group [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.inventure.ua/uk>.
- 63.Павленко О. П. Конструктивні підходи щодо вивчення проблем інвестиційної діяльності в Україні / О. П. Павленко // Вісн. Черкас. ун-ту. Сер. Екон. науки. – № 2. – 2016. – С. 3 – 9.
- 64.Підприємництво: зб. наук. пр. Східноукр. нац. ун-ту ім. В. Даля. – Луганськ : СНУ ім. В. Даля, 2016. – Вип. 26, ч. 1. – С. 199 – 207.
- 65.Підхомний О.М. Управління інвестиційними процесами на фінансових ринках: навч. посібник / О.М. Підхомний. – К : Кондор, 2016. – 184 с.
- 66.Про інвестиційну діяльність: закон України від 18.09.1991 р. № 1560-ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1560-12>.
- 67.Про іноземні інвестиції: закон України від 13.03.1992 р. № 2198а-ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ips.ligazakon.net/document/view/t219800?an=1>.
- 68.Програма стимулювання економіки для подолання наслідків COVID-19 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mail.google.com/mail/u/0/?tab=rm#inbox/FMfcgxwLsKDFfgBSNltzHnjshNZntkDr?projector=1&messagePartId=0.1>.
- 69.Прохорова В. В. Формування конкурентної стратегії підприємств на засадах інноваційно-спрямованого інвестування: монографія / В. В. Прохорова, В. М. Проценко, В. І. Чобіток; Укр. інж.-пед. акад. – Херсон: Грінь Д. С., 2016. – 287 с.
- 70.Рогач О. І. Транснаціональні корпорації та експорт нових індустріальних країн Азії : монографія / О. І. Рогач, В. В. Косьміна; Київський національний університет імені Т. Шевченка. – К.: Центр учбової літератури, 2016. – 255 с.
- 71.Родіонова Т.А. Дохідність іноземних інвестицій в країнах з ринком, що формується: вплив на зовнішні дисбаланси: монографія / Т.А.Родіонова; Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова. – Одеса: ОНУ, 2016. – 172 с.

- 72.Свистун Л.А., Мороховець І.О Перспективи іноземного інвестування в економіку України у контексті загроз її економічній безпеці / Л.А.Свистун, І.О. Мороховець // Глобальні та національні проблеми економіки. – Вип. № 18. – 2017. – С. 483–489.
- 73.Сириченко Н.С. Економічна сутність і класифікація інвестицій в умовах глобальних трансформацій / Н.С. Сириченко // Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія «Економіка»: зб. наук.пр. / Ред. кол. Черничко Т.В. (гол.ред.) та ін. – Мукачево: Вид-во «Карпатська вежа», 2017. – Випуск 2 (4). Частина 1. – С. 263–269.
- 74.Сириченко Н.С. Розвиток економіки України під впливом економічних, соціальних, технологічних та екологічних трендів: монографія / Н.С. Сириченко, І.В. Хаджинов та ін. / За ред. М.С. Пашкевич, Ж.К. Нестеренко; М-во освіти і науки України. Дон. Нац. техн. ун-т, Нац. гірн. ун-т. – Вінниця: ДНТУ, 2016. – 455 с.
- 75.Сириченко Н.С. Розвиток регіонального інвестування в умовах глобальних трансформацій / Н.С. Сириченко // Virtus: Scientificjournal / Editor-in-chief M.N. Zhurba – February #5, 2016. – P. 236-239.
- 76.Системна криза в Україні: передумови, ризики, шляхи подолання: аналіт. доп. / Я. А. Жаліло, К. А. Кононенко, В. М. Яблонський [та ін.]; за заг. ред. Я. А. Жаліла. – К.: НІСД, 2016. – 132 с.
- 77.Скоробогатова Н. Є. Дослідження сутності інвестицій та інвестиційної діяльності / Н. Є. Скоробогатова // Екон. вісн. Нац. техн. ун-ту України «КПІ»: зб. наук. пр. – Вип. 13. – 2016. – С. 487 – 493.
- 78.Теоретичні засади правового регулювання інвестиційної діяльності в Україні: монографія / За заг. ред. д-ра екон. наук, проф. С. О. Гуткевич. – К.: Діокс Україна, 2016. – 310 с.
- 79.Українська економіка впала за півроку на 6,5%. У другому кварталі – на 11% [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.epravda.com.ua/news/2020/08/6/663774/>.

- 80.Хрімлі О. Г. Захист прав інвесторів у сфері господарювання: теоретико-правовий аспект: монографія / О. Г. Хрімлі; НАН України, Ін-т екон.-прав. дослідж. – К.: Юрінком Інтер, 2017. – 328 с.
- 81.Шевченко О. М. Державне регулювання інвестиційної діяльності у сучасних трансформаційних умовах / О. М. Шевченко // Публ. адміністрування: наук. дослідж. та розвиток – 2017. – № 1. – С. 47 – 58.

ДОДАТКИ